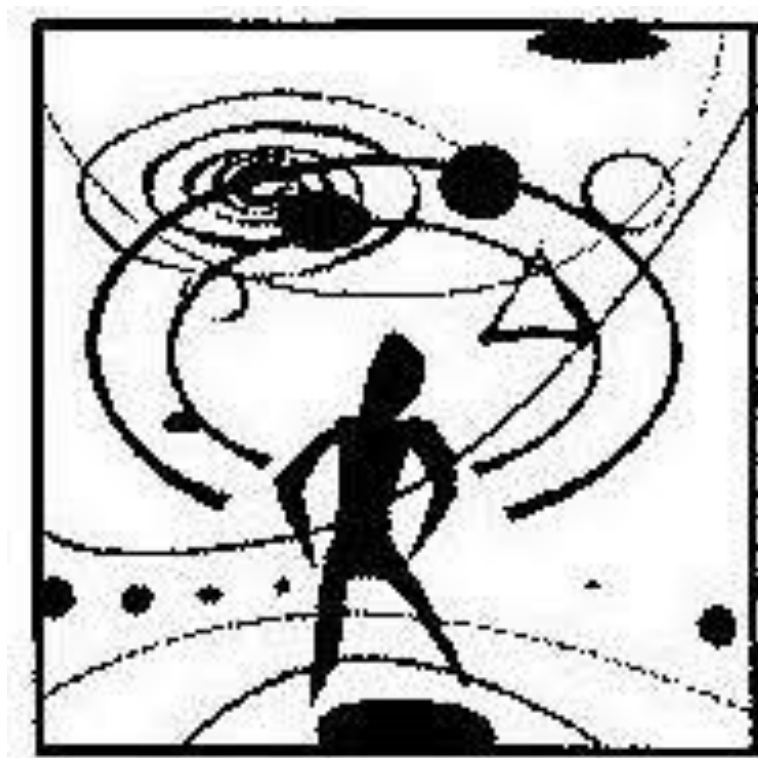

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури

БУГАЄНКО Т. В.

**ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ І СТИЛЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ:**
навчально-методичний посібник

Суми - 2018

УДК 371.13:37.037(043.3)

Б 90

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
(протокол № 10 від 31 травня 2018 року)*

Рецензенти:

- Орлов Валерій Федорович** – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України;
- Рибалко Петро Федорович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичної культури Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
- Корж Юрій Миколайович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Бугаєнко Т. В.

Б 90 Індивідуальність і стиль учителя фізичної культури : навч.-метод. посіб. / Т. В. Бугаєнко. – Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. – 84 с.

Розкрито сутність поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності учителя фізичної культури». Розглянуто основні психолого-педагогічні чинники формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури у системі їхньої професійної підготовки та у процесі педагогічної практики. Охарактеризовано методику поетапного формування ІСПД та його реалізації у процесі педагогічної практики. Представлено способи діагностування ІСПД за змістовими, динамічними та результативними характеристиками.

Для студентів напрямів підготовки 014.11 «Середня освіта (фізична культура)» та 017 «Фізична культура і спорт», викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, учителів фізичної культури, фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

УДК 371.13:37.037(043.3)

© Бугаєнко Т. В.

© ФОП Цьома С.П., 2018

© СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ.....	7
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ.....	9
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	10
Модуль 1. Індивідуальний стиль учителя фізичної культури як психолого-педагогічне явище.....	10
1.1. Сутність індивідуального стилю у науковій літературі й психолого-педагогічній практиці та професійна значущість ІСПД учителів фізичної культури.....	11
1.2. Методика поетапного формування ІСПД.....	14
Модуль 2. Формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури у системі їхньої професійної підготовки та у процесі педагогічної практики	17
2.1. Способи діагностування і формування ІСПД.....	18
2.2. Рефлексія та самооцінка як умови саморозвитку і визначення реальних цілей професійного становлення	21
Модуль 3. Основні психолого-педагогічні чинники формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури.....	23
3.1. Індивідуальні стилі професійної діяльності учителів фізичної культури.....	23
3.2. Мотивація формування ІСПД у процесі педагогічної практики.....	26
3.3. Суб'єктна позиція і позитивна професійна Я-концепція як фактор успіху у педагогічній діяльності	28
Модуль 4. Реалізація власного ІСПД в процесі педагогічної практики	30
4.1. Моделювання педагогічних ситуацій	30
4.2. Тренінг «Мій індивідуальний стиль»	35
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	59
ДОДАТКИ	64

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти;

ЕІС – емоціонально-імпрровізаційний стиль;

ЕМС – емоційно-методичний стиль;

ІСПД – індивідуальний стиль професійної діяльності;

РІС – розмірковувально-імпрровізаційний стиль;

РМС – розмірковувально-методичний стиль.

ВСТУП

На сучасному етапі цивілізаційного становлення Української держави, що характеризується численними суспільно-економічними та соціокультурними трансформаціями, актуалізується проблема реалізації творчого потенціалу людини у різних сферах буття, прогнозування очікуваних результатів розвитку індивідуально-особистісних властивостей майбутніх фахівців у межах професійної діяльності. Відтак у царині філософії, психології, педагогіки, соціології та субдисциплін означених наук посилюється увага до обґрунтування сутнісних характеристик індивідуальності людини, розгляду механізмів і алгоритмів формування й подальшого розвитку індивідуального стилю професійної діяльності як провідного чинника успішного адаптування індивіда в різних ситуаціях самореалізації. У зв'язку з цим зростають вимоги до якості професійної підготовки майбутніх педагогів у цілому й учителів фізичної культури зокрема. Наразі затребуваними є педагоги, котрі усвідомлюють себе «агентами змін» (Л. Гриневич), розуміють глибокі інтеграційні процеси в світовому співтоваристві, характеризуються активною світоглядною позицією, створюють сприятливе освітньо-розвивальне середовище для кожного суб'єкта освітнього процесу, у виконанні професійних завдань максимально виявляють індивідуальність шляхом творчого (інноваційного) застосування традиційних підходів, нестандартного використання стереотипів фахової діяльності.

Необхідність підготовки таких фахівців концептуалізується в Конституції та законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про фізичну культуру і спорт» (1993), «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки дитячо-юнацького спорту та фізичного виховання дітей» (2015), листі Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України «Про підвищення рівня навчально-виховної роботи з фізичного виховання в навчальних закладах» (2015), Указі Президента «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016), Державному соціальному стандарті у сфері фізичної культури і спорту (2013), Державній цільовій програмі розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 (2017), Концепції Нової української школи (2017) та інших чинних документах.

Положеннями Закону України «Про фізичну культуру і спорт» фізична культура позиціонується як «пріоритетний напрям гуманітарної політики держави, важливий чинник всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя, досягнення фізичної та духовної

досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави, що сприяє забезпеченню гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності» (ст. 4). Відповідно, визначено мету фізичної культури у сфері освіти: «забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя» (ст. 26). Означені цілі увиразнено в Законі України «Про освіту» «сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я» (ст. 54) й наголошується, що задля досягнення мети і завдань освіти педагогічні та науково-педагогічні працівники повинні «постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність» (ст. 54).

Отже, проблема формування індивідуально стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури є актуальною в суспільно-гуманітарній і нормативно-законодавчій площині.

Враховуючи вимоги до підготовки вчителів фізичної культури та особливості їх професійної діяльності, в посібнику розкрито сутність поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури», основні психолого-педагогічні чинники його формування у системі професійної підготовки та у процесі педагогічної практики; охарактеризовано методичку поетапного формування ІСПД та його реалізації у процесі педагогічної практики; представлено способи діагностування ІСПД за змістовими, динамічними та результативними характеристиками.

Зміст посібника дозволяє забезпечити всебічне, чітке сприймання навчального матеріалу; формувати майбутнього вчителя фізичної культури як творчу особистість, здатну ефективно реалізовувати власний індивідуальний стиль професійної діяльності.

Навчально-методичний посібник «Індивідуальність і стиль учителя фізичної культури» рекомендований студентам напрямів підготовки 014.11 «Середня освіта (фізична культура)» та 017 «Фізична культура і спорт», викладачам вищих педагогічних навчальних закладів, учителям фізичної культури, фахівцям у галузі фізичної культури і спорту.

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Мета курсу полягає в зростанні рівнів сформованості індивідуального стилю професійної діяльності фахівців у галузі фізичної культури і спорту в процесі педагогічної практики на основі актуалізації особистісно-значущого сенсу здобуття вищої професійної освіти, формування позитивної професійної Я-концепції, розкриття сутності, структури і змісту ІСПД, оволодіння способами діагностування і реалізації індивідуального стилю.

Провідне завдання курсу: впровадити методику формування індивідуального стилю професійної діяльності, що передбачає індивідуальний розвиток професійних якостей, формування уявлення про процес самовизначення особистості майбутніх фахівців в освітньому середовищі як початковий базовий етап їхнього професійного становлення і розвитку. Поставлене завдання виконується відповідно до етапів формування ІСПД шляхом акцентуації уваги суб'єктів освітнього процесу на формування мотиваційно-ціннісного і когнітивно-процесуального компонентів індивідуального стилю професійної діяльності засобами інтеграції відомостей із психології, соціології, освітнього менеджменту та їх концентрації у змісті професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, критичного осмислення соціально-професійного досвіду діяльності, морфологічно-функціональних особливостей та індивідуально-особистісних якостей фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

Програма навчального курсу варіативного циклу дисциплін (за вибором студентів) «Індивідуальність і стиль учителя фізичної культури» розрахована на 30 год. (1 кредит ECTS) занять, із них: 4 год. лекцій, 8 год. самостійної роботи, 16 год. – практично-семінарських та тренінгових занять, 2 год. – самоаналіз, обговорення і оцінка результатів реалізації ІСПД на заняттях з фізичної культури в процесі педагогічної практики. З урахуванням мотиваційно-ціннісного змісту розроблений курс доцільно впроваджувати на різних етапах професійної підготовки до педагогічної практики і під час педагогічної практики, а також екстраполювати окремі елементи змістового наповнення в контекст викладання навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Психологія», «Психологія та педагогіка», «Основи педагогіки та методика викладання» тощо.

Навчальний курс варіативного циклу дисциплін (за вибором студентів) «Індивідуальність і стиль учителя фізичної культури»

передбачає обов'язкове використання процесуальних педагогічних технологій, заснованих на принципах особистісно-орієнтованої освіти (проектної, дослідницької, ігрової діяльності студентів).

Зміст навчального курсу варіативного циклу дисциплін (за вибором студентів) «Індивідуальність і стиль учителя фізичної культури» спрямовано на ознайомлення студентів із сутністю процесу та механізмів ІСПД, інструментами самодіагностики індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей, ефективними способами подолання бар'єрів професійного становлення і розвитку майбутніх учителів.

Змістове наповнення модуля 1 **«Індивідуальний стиль учителя фізичної культури як психолого-педагогічне явище»** розкриває загальні відомості про сутність феномену індивідуального стилю, особливості процесів професійного становлення та розвитку особистості, своєрідність проявів ІСПД учителя фізичної культури у різних педагогічних умовах, презентує зразки індивідуальних стилів видатних педагогів і тренерів, цілі й етапи професійного зростання, а також ознайомлює з ефективними підходами до розвитку педагогічної майстерності з урахуванням індивідуального стилю.

У змісті модуля 2 **«Формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури у системі їхньої професійної підготовки та у процесі педагогічної практики»** висвітлено основні способи і механізми самодіагностики індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей, необхідних для формування ІСПД й усвідомлення інформації з метою її подальшого використання в процесі педагогічної практики.

Змістове наповнення модуля 3 **«Основні психолого-педагогічні чинники та формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури»** відображає основні фактори формування ІСПД фахівців у галузі фізичної культури і спорту, а також способи активізації розвитку педагогічної майстерності, зокрема аналіз вимог до професійної діяльності учителя фізичної культури, мотивація педагогічної діяльності і професійного становлення, уточнення суб'єктної позиції, позитивна професійна Я-концепція особистості майбутнього фахівця. Зміст модуля 4 **«Реалізація власного ІСПД в процесі педагогічної практики»** безпосередньо спрямовано на формування комплексних навичок, способів діяльності, розвиток індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей фахівця, які утворюють зміст та структуру індивідуального стилю, забезпечують професійних успіх фахівців в галузі фізичної культури і спорту. Студенти оволодівають способами самоаналізу і методиками реалізації ІСПД на кожному з етапів педагогічної практики.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

«Індивідуальність і стиль учителя фізичної культури»

№	Тема	Всього	Лекції	Практ. семін. заняття тренінг	Самост. робота
Модуль 1. «Індивідуальний стиль учителя фізичної культури як психолого-педагогічне явище»					
1.1.	Сутність індивідуального стилю у науковій літературі й психолого-педагогічній практиці. Індивідуально-особистісна та професійна значущість ІСПД учителів фізичної культури	2	2	-	-
1.2.	Методика поетапного формування ІСПД	4	2	2	-
Модуль 2. «Формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури у системі їхньої професійної підготовки та у процесі педагогічної практики»					
2.1.	Способи діагностування і формування ІСПД	4	-	2	2
2.2.	Рефлексія проявів ІСПД та самооцінка як умова саморозвитку і визначення реальних цілей професійного становлення	4	-	2	2
Модуль 3. «Основні психолого-педагогічні чинники формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури»					
3.1.	Вимоги до вчителя фізичної культури, педагогічної практики і формування ІСПД	2	-	2	-
3.2.	Мотивація професійної діяльності і формування ІСПД	2	-	2	-
3.3.	Суб'єктна позиція, позитивна професійна Я-концепція як фактор успіху у професійній діяльності	4	-	2	2
Модуль 4. Реалізація власного ІСПД в процесі педагогічної практики					
4.1.	Моделювання педагогічних ситуацій	4	-	2	2
4.2.	Програми психолого-педагогічної підтримки формування ІСПД. Тренінг «Мій індивідуальний стиль»	2	-	2	-
Контрольно-залікове заняття (результати самоаналізу, обговорення портфоліо і оцінка рівнів сформованості ІСПД)		2	-	2	-
Всього				30	

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Модуль 1. Індивідуальний стиль учителя фізичної культури як психолого-педагогічне явище

Індивідуальний стиль професійної діяльності як соціальний феномен і психолого-педагогічна характеристика людини. Визначення сутності індивідуального стилю у соціології, психології, професійній педагогіці. Визначення індивідуального стилю діяльності фахівця як важливої умови становлення його професійної компетентності. Суб'єктивно-світоглядні позиції розуміння ІСПД на сучасному етапі розвитку системи освіти. Класифікації і типології ІСПД. Індивідуально-особистісна та соціальна значущість формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури, тренерів. Індивідуальний стиль – інтегративна якість особистості, що характеризує її прагнення, готовність і здатність реалізувати свій потенціал у професійній діяльності. Сутність і структура індивідуального стилю професійної діяльності. Сутність і зміст компонентів ІСПД майбутніх учителів фізичної культури. Мотиваційно-ціннісний компонент як характеристика мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до процесу здобуття фахової освіти, залучення особи в систему міжособистісних відносин в процесі педагогічної практики. Когнітивно-процесуальний компонент – системна ознака розуміння професійної діяльності у ЗВО як базового етапу підготовки до педагогічної практики. Суб'єктно-діяльнісний компонент як характеристика професійно-педагогічної діяльності, спрямованої на реалізацію ІСПД, розв'язання освітніх і професійних ситуацій відповідно із завданнями педагогічної практики. Рефлексивно-оцінний компонент як аналіз і самооцінка особистісних якостей та результатів формування власного ІСПД. Можливі варіанти проявів ІСПД, на етапах педагогічної практики, вимоги до професійного середовища, знань, умінь, навичок, компетенцій майбутніх учителів фізкультури.

Фахівець в галузі фізичної культури і спорту – затребувана сьогодні професія. Характеристики сучасної соціально-оздоровлювальної ситуації в утвердженні суспільства сталого розвитку. Суспільно-фаховий профіль фахівців у галузі фізичної культури і спорту. Проблемні і суперечливі ситуації у проведенні педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури.

1.1. Сутність індивідуального стилю у науковій літературі й психолого-педагогічній практиці та професійна значущість ІСПД учителів фізичної культури

Індивідуальність майбутнього вчителя фізичної культури розкривається у характеристиках мотиваційної, інтелектуальної, предметно-практичної, емоційної, вольової, екзистенційної сфер, у самопізнанні і саморозвитку, зростанні рівня його педагогічної майстерності. Сутність формування ІСПД поряд з віковими особливостями розвитку особистості відображена у комплексному підході до розвитку властивостей і якостей студента та педагога, обумовлених інноваційністю навчальної та педагогічної діяльності. Для майбутнього вчителя як особистості характерні новоутворення не лише в мотиваційній, інтелектуальній, предметно-практичній, але й екзистенціальній та регулятивній сферах, які надають їй індивідуалізовану цілісність.

Слід розрізнати поняття особистість (визначеність позиції людини у стосунках з іншими) та індивідуальність (визначення особистістю власної позиції в житті). Індивідуальність передбачає тотальну рефлексію всього свого життя, заглиблення в себе, вироблення критичного ставлення до способу свого життя. Сутність індивідуальності завжди проявляється у внутрішньому діалозі людини з собою, у «виході в свою власну унікальну дійсність, в себе».

Досліджуючи проблему формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури, доцільно проаналізувати зміст таких понять, як «стиль» (та його різновидів), «стиль діяльності», «індивідуальний стиль діяльності», «індивідуальний стиль професійної діяльності» (додаток А, Б).

У вузькому розумінні ІСПД – це «обумовлена типологічними особливостями стійка система способів здійснення даної діяльності, що складається в людини, яка прагне до найкращого»; у широкому розумінні – «індивідуально-своєрідна система психологічних засобів, до яких свідомо або стихійно приходить людина з метою найкращого врівноважування своєї (типологічно зумовленої) індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності». Основні функції індивідуального стилю діяльності (системоутворювальна, смислоутворювальна, інструментальна та компенсаторна). Системоутворювальна функція ІСПД виявляється у тому, що по мірі становлення стилю, по-перше, окремі властивості індивідуальності

педагога інтегруються у гармонічне ціле, створюючи неповторне єднання елементів професійної компетентності; а по-друге, закріплюються індивідуально-неповторні способи виконання об'єктивних вимог до діяльності, покращуються її результати, підвищується вдоволеність професійним вибором. Смыслоутворювальна функція індивідуального стилю професійної діяльності (ІСПД) проявляється у різного роду інтенціях педагога (устремліннях, намірах, спрямованості свідомості, волі, почуттів на що-небудь). Становлення стилю відбувається завдяки особливому, універсальному мотиву – завжди залишатися самим собою, розвивати свою індивідуальність. Компенсаторна функція ІСПД передбачає те, що завдяки окремим індивідуальним властивостям, що створюють єдину систему – стиль, відбувається компенсація, заміщення тих індивідуальних особливостей особистості, які за своєю суттю протилежні вимогам конкретної професії, в результаті чого фахівець досягає успішності у професійній діяльності завдяки поєднанню певних індивідуально-стильових характеристик. Інструментальна функція ІСПД полягає у тому, що стиль обумовлює систему операцій, завдяки яким фахівець реалізує власну діяльність, досягає поставлених цілей.

Таким чином, *індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури* – це складне, системне особистісне утворення, що охоплює сукупність інтелектуальних, мотиваційних, психічних властивостей і професійно-ціннісних якостей особистості. Формується і вдосконалюється індивідуальний стиль вчителя у його взаємодії зі специфічними видами педагогічної діяльності, які передбачені програмою педагогічної практики: навчальної, виховної, самоосвітньої, адміністративної, організаторської, позашкільної, науково-дослідницької. Причому, формуючись у зазначених видах діяльності, індивідуальний стиль одночасно і проявляється у всіх їх компонентах: гностичному, проектувальному, конструктивному, організаторському і комунікативному. Однак інтегративний прояв індивідуального стилю вчителя полягає все ж у неповторному, самобутньому способі здійснення педагогічної діяльності в цілому, де різні види і компоненти лише підкреслюють його унікальність.

У науці існують різноманітні підходи щодо характеристик стилів діяльності та їх компонентів (додаток В, Г, Г1).

У типології проявів індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх учителів фізичної культури треба враховувати домінування

виду їхніх спортивних уподобань, наприклад: циклічні види спорту (біг, плавання, лижні гонки, ковзанярський спорт, всі види веслування, велосипедний спорт та інші) чи швидко-силові види коли головною якістю є прояв вибухової, короткої за часом і дуже інтенсивної фізичної діяльності, (спринтерські дистанції, метання, важка атлетика, тощо), єдиноборство (всі види боротьби, бокс та інші), ігрові (командні чи індивідуальні) види спорту (футбол, баскетбол, ручний м'яч, хокей з шайбою та ін., що характеризуються різноманітною руховою діяльністю, включають біг, стрибки удари і різні силові вправи, які виконуються в умовах взаємодії гравців своєї команди і суперника; при цьому дії спортсменів носять ациклічний характер), художні види спорту (гімнастика, акробатика, фігурне катання) тощо.

Комплекс індивідуальних особливостей майбутніх учителів фізичної культури може лише частково задовольняти професійним вимогам. Тому студент-практикант, свідомо чи стихійно мобілізує свої професійні якості, в той же час компенсує або якимось долає ті якості, які перешкоджають досягненню успіху. В результаті формується індивідуальний стиль діяльності – унікальний випадок типових для даного вчителя прийомів роботи в типових для нього умовах. Так, в ситуаціях з підвищеними вимогами до темпу і ритму діяльності майбутній вчитель з рухливим типом нервової системи успішно вирішує завдання за рахунок використання своєї моторності, здатності легко прискорювати дії і переходити від одного стану до іншого. У тих же об'єктивних умовах студент-практикант інертного типу користується зовсім іншими засобами. Він може позбавити себе необхідності швидко реагувати на сигнали за рахунок передбачливості, підвищеної уваги до профілактичних заходів. У процесі педагогічної практики у нього виробляється схильність до систематичності, ґрунтовності в роботі. Він завчасно виробляє професійні заготовки, які посилюють його слабкі місця, тому навіть у найскладніших ситуаціях він зберігає рівновагу і впевненість. Ефективним механізмом формування ІСПД є постійний пошук оптимального поєднання способів стимуляції, переорієнтації і мобілізації учнів, гнучкого і успішного вирішення проблемних ситуацій, притаманне більшості спортсменів прагнення досягати кінцевих результатів у спорті, навчанні й вихованні.

1.2. Методика поетапного формування ІСПД

Педагогічна практика відкриває можливості для творчості, втілення нестандартних підходів до рішення різноманітних педагогічних ситуацій і проблем; розробки нових методів, форм, прийомів і засобів та їх оригінальних сполучень; ефективного застосування наявного досвіду; удосконалення раціоналізації модернізації відомого відповідно до нових задач; удалих імпровізацій на основі як точного знання й компетентного розрахунку, так і високорозвиненої інтуїції; реалізації уміння бачити «віяло варіантів» рішення однієї й тієї ж ситуації; уміння трансформувати методичні рекомендації, теоретичні напрацювання в конкретних проявах індивідуального стилю професійної діяльності.

Механізмом, який забезпечує становлення стилю є особистісно-діяльнісна саморегуляція, яка спонукає студента до самовдосконалення в процесі педагогічної практики. Формування ІСПД майбутнього вчителя фізичної культури не відбувається одномоментно. Становлення індивідуального стилю визначається як поетапний процес входження особистості до професійного середовища, джерелом якого є суперечності між потребами особистості у персоналізації, індивідуалізації власної діяльності, у реалізації власної унікальності та неповторності та наявністю єдиних для всіх учителів фізичної культури норм, цілей та завдань професійної діяльності. У процесі педагогічної практики відбувається поетапне формування ІСПД.

Кожний з етапів характеризується показниками певних рівнів сформованості індивідуального стилю педагогічної діяльності, креативністю, спрямованістю на активну творчу й перетворюючу діяльність, технологічною підготовленістю. Отже, становлення ІСПД майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту проходить три етапи:

Етап адаптації – на якому особистість, діючи у професійно-педагогічному середовищі, засвоює норми та оволодіває відповідними формами та засобами діяльності, характеризується пасивним ставленням студента-практиканта до педагогічної реальності. Це пояснюється тим, що цілі й задачі власної педагогічної діяльності визначені ним у загальному вигляді і професійний успіх не є орієнтиром і критерієм діяльності. Мотиваційно-ціннісне ставлення до психолого-педагогічних знань індиферентне, система знань і готовність до їх використання в конкретних педагогічних ситуаціях недостатньо визначені і усвідомлені. Технологічно-педагогічна готовність визначається

в основному відносно успішним рішенням організаційно-діяльнісних задач практичної спрямованості які, як правило, відтворюють власний попередній досвід і досвід вчителів, за роботою яких доводилося спостерігати. Професійно-педагогічну діяльність студент-практикант будує за схемою і алгоритмом, які були відпрацьовані на семінарських і практичних заняттях у ЗВО, прояви індивідуального стилю носять спонтанний характер і не далеко завжди є вдалими.

На *етапі індивідуалізації* – яка характеризується пошуком майбутнім фахівцем засобів для утвердження власної індивідуальності, більш стійким ціннісним ставленням до професійної діяльності і умов реалізації ІСПД: він шукає можливості для реалізації набутих психолого-педагогічних знань, виявляє прагнення до встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками педагогічного процесу, для нього властиве прагнення до реалізації власних методичних напрацювань, індивідуального стилю професійної діяльності, але його можливості обмежені недостатнім досвідом вирішення педагогічних ситуацій. На відміну від пасивного рівня студент-практикант реалізовує власні задуми у вирішенні організаційних і конструктивно-прогностичних задач, що припускають цілепокладання та планування професійних дій, прогнозування їх наслідків.

Творча активність, як і раніше, обмежена звичними методами і прийомами, часто запозиченими у вчителів, але виникають елементи пошуку нових рішень у стандартних педагогічних ситуаціях. Формування ІСПД мотивується педагогічною спрямованістю потреб, інтересів, схильностей; в індивідуальному стилі спостерігається сталий перехід від репродуктивних форм до пошукових.

Пошуковий етап формування ІСПД студента-практиканта в процесі педагогічної практики характеризується більшою цілеспрямованістю, зростанням кількості проявів індивідуального стилю і способів професійної діяльності. Помітні зміни, що свідчать про становлення особистості педагога як суб'єкта власної професійної діяльності, які відбуваються у структурі ІСПД; на високому рівні сформованості знаходяться здатність вирішувати оціночно-інформаційні та корекційно-регулюючі задачі. Взаємодія вчителя фізичної культури з учнями, зі студентами, колегами, оточуючими людьми відрізняється вираженою гуманістичною спрямованістю. У структурі ІСПД важливе місце займають педагогічна рефлексія, емпатія, що забезпечує розуміння мотивів і ціннісних орієнтацій вихованців, їхніх дій і вчинків.

Етап інтеграції – на якому створюється стійка система особливих, специфічних форм та методів професійної діяльності особистості, що забезпечує її ефективність, відрізняється зростанням результативності педагогічної діяльності, стабільністю проявів ІСПД, утвердженням відносин співробітництва та співтворчості з учнями та колегами. Позитивно-емоційна спрямованість діяльності студента-практиканта на активному рівні стимулює творчу і самотворчу активність особистості. Індивідуальний стиль таких педагогів знаходиться на високому рівні, особливого значення набувають аналітико-рефлексивні вміння; усі компоненти ІСПД тісно корелюють між собою, виявляючи велику кількість зв'язків та утворюючи цілісну структуру професійної діяльності. Важливе місце у педагогічній практиці студентів займають такі прояви ІСПД як педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція, уява, що сприяють оригінальному продуктивному вирішенню педагогічних задач. У структурі особистості гармонійно поєднуються наукові й педагогічні інтереси та потреби; розвинена педагогічна рефлексія та творча самостійність створюють умови для ефективної самореалізації індивідуально-психологічних, інтелектуальних можливостей особистості.

Орієнтовні питання

для обговорення під час лекційних та практичних занять:

1. Проблемні питання формування ІСПД як соціального феномену і психолого-педагогічного явища;
2. Етапи формування ІСПД.
3. Варіанти проявів ІСПД у різних педагогічних ситуаціях.
4. Можливі напрями і способи формування ІСПД в процесі педагогічної практики.

Завдання і запитання для самоконтролю.

1. Розкрийте поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності».
2. Висвітліть соціологічний (психологічний, освітній) контекст сутності ІСПД.
3. Окресліть характеристики рівнів сформованості ІСПД.
4. Які основні чинники впливають на формування ІСПД?
5. За якими ознаками визначають рівні сформованості ІСПД?
6. Запропонуйте форми, способи, ситуації щодо реалізації індивідуального стилю професійної діяльності фахівців з фізичної культури і спорту.
7. Як проявляється ваш індивідуальний стиль у розвитку фізичної культури і спорту?

Модуль 2. Формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури у системі їхньої професійної підготовки та у процесі педагогічної практики

Умови формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури складають середовище, в якому індивідуальний стиль формується, проявляється й розвивається як системне особистісне утворення, що включає сукупність інтелектуальних, мотиваційних, психічних властивостей і професійно-значущих якостей. Дана сукупність виникає і розвивається у специфічних об'єктивно існуючих або спеціально створених умовах навчання і педагогічної практики. Результативність розвитку залежить від характеру і умов взаємодії суб'єкта з освітнім середовищем, в якому майбутні вчителі реалізують набуті знання у педагогічній і спортивній діяльності. Найрезультативнішими є умови педагогічної практики де у формуванні індивідуального стилю діяльності майбутніх учителів фізичної культури актуалізуються внутрішні та зовнішні чинники, а також процеси індивідуалізації студента-практиканта. До внутрішніх чинників належать: особливості розвитку психіки, появи новоутворень в екзистенціальній, регулятивній та емоційній сферах, які забезпечують становлення певних позицій майбутнього вчителя фізичної культури щодо навчання та педагогічної практики; сензитивність¹ студента, індивідуальні² і особистісні³ відмінності; потреба у самореалізації і саморозвитку; рівні розвитку

¹ Сензитивність – міра чутливості до явищ дійсності, що стосується особистості. Термін використовується для позначення властивості темпераменту людини у психології. Незадоволення потреб, конфлікти, соціальні події в одних людей викликають яскраві реакції, страждання, а інші ставляться до них спокійно, байдуже.

² Індивідуальність (лат. *individuitas* – неподільність) – сукупність своєрідних особливостей і певних властивостей людини, які характеризують її неповторність і виявляються у рисах характеру, у специфіці інтересів, якостей, що відрізняють одну людину від іншої.

³ Особистість – відображення соціальної природи людини, розгляду її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності, соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. Під «особистістю» розуміють стійку систему соціально значущих рис, що характеризують особу як члена того чи іншого суспільства або спільноти. Поняття «особистість» характеризує суспільну сутність людини, пов'язану із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства. Деякі теорії особистості не включають в неї біологічні характеристики людини, інші, приміром, фрейдизм, надають біологічним чинникам визначального значення. Більш виваженим є трактування особистості як динамічної єдності біологічного та соціального.

професійних якостей і компетентності, особливості проявів індивідуальності у спорті, навчанні та педагогічній практиці тощо. Основними зовнішніми факторами розвитку індивідуальності студента-майбутнього вчителя фізичної культури виступають: якісні показники організації процесу професійної підготовки (спрямованість на формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, наскрізний характер професійної підготовки із залученням студентів у науково-педагогічну, навчальну, тренувально-спортивну діяльність продовж усього навчання; варіативність змісту і форм практичної і навчальної діяльності; надання можливостей для самостійної роботи, власного вибору у реалізації концептуальних задумів; психологічна і педагогічна підтримка намагань студента проявити свої індивідуальні і особистісні якості у спортивній і педагогічній діяльності тощо).

Проведення занять з фізичного виховання в силу їх динамічності, емоційності й високого ступеня рухливості учнів досить складним щодо керування, організації, виховання, у порівнянні із заняттями з інших навчальних дисциплін. Учитель фізичної культури у співпраці з учнями не тільки долає труднощі щодо навчання і виховання учнів, але й вирішує низку оздоровчих завдань, що стоять перед ним. Серед них – зміцнення здоров'я, сприяння нормальному фізичному розвитку дітей, формування правильної постави учнів, виховання звичок дотримання особистої гігієни, досягнення можливого в певному віці рівня розвитку фізичних здібностей, навчання складно-координаційним руховим діям, а також набуття теоретичних і практичних знань про фізичну культуру, виховання вольових якостей (рішучості, сміливості, витримки, наполегливості і дисциплінованості) при виконанні певних вправ або при досягненні спортивних результатів під час проведення змагань. Визначальною є та особливість, що об'єктом професійної діяльності учителя фізичної культури є фізичний розвиток і здоров'я учнів, а метою – досягнення високого рівня їхньої фізичної культури.

2.1. Способи діагностування і формування ІСПД

Серед різноманіття факторів, що впливають на процес формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя фізичної культури, важливу роль відіграють: професійна рефлексія, самооцінка, самосвідомість і педагогічна творчість, як компонент професійно-

педагогічної культури. Така послідовність провідних чинників формування індивідуального стилю діяльності не випадкова. Як відомо, від інтенсивності та результатів рефлексивних дій безпосередньо залежить осмислення цілісності професії педагога, його професійної діяльності і, найголовніше – свого місця в ній. Тому формування індивідуального стилю діяльності вчителя, бажано починати з педагогічної рефлексії. Наступним фактором формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, який визначає ступінь власної гідності, вектор, характер спрямованості вчинків педагога є професійна самооцінка. При такому підході до розгляду процесу формування індивідуального стилю діяльності вчителя цілком логічно, що третім фактором вважаємо самосвідомість. Роль самосвідомості очевидна – це регуляція всіх функцій педагогічної діяльності та самовизначення професійної цінності педагога. Крім трьох перерахованих чинників істотний вплив на процес формування індивідуального стилю діяльності вчителя надають його професійно значущі особистісні якості і педагогічна творчість. Характерно, що педагогічна творчість в даному випадку виступає одночасно як ознака індивідуального стилю діяльності вчителя і як необхідна його умова.

Аналізуючи прояви ІСПД студента-практиканта, визначаємо, яким саме способом досягається ефективність його практичних дій. Після кожного вдало проведеного уроку у практичний досвід поповнюється педагогічними знахідками, які поповнюють його індивідуальний стиль не тільки тому, що є найуспішнішими, а і тому, що привносить задоволення від професійної діяльності, породжують стан емоційного комфорту, почуття особистої свободи.

Діагностування рівнів сформованості ІСПД студентів-практикантів можна проводити за змістовими, динамічними та результативними характеристиками.

1.Змістовими характеристиками є:

- домінуюча орієнтація студента-практиканта на процес навчання; на результати навчання;
- адекватність – неадекватність планування навчального уроків фізичної культури та позакласних спортивних заходів;
- оперативність – консервативність у застосуванні засобів та способів професійної педагогічної діяльності;
- рефлексивність – інтуїтивність.

2. Динамічними характеристиками є:

- гнучкість – традиційність;
- імпульсивність – обережність;
- стійкість – нестійкість відносно мінливої професійної ситуації;
- стабільне емоційно-позитивне ставлення до учнів – нестійке емоційне ставлення;
- наявність особистісної тривожності – відсутність особистісної тривожності;
- у фруструючій ситуації спрямованість рефлексії на себе – спрямованість на зовнішні обставини – спрямованість на інших;

3. Результативними характеристиками є:

- однорідність – неоднорідність рівня знань і вмінь учнів з якими працює студент-практикант;
- стабільність – нестабільність проявів ІСПД, самостійної роботи;
- високий – низький рівень мотивації занять з фізичної культури (А. Маркова, Н. Ключова та ін.).

Оптимальний індивідуальний стиль професійної діяльності майбутнього учителя фізичної культури за результатами діагностування і самодіагностування та рефлексії, повинен мати такі властивості як:

1) адаптивність – здатність адекватно пристосовуватися до нової професійної ситуації;

2) гнучкість – використання того чи іншого способу реалізації діяльності і залежності від наявних можливостей практиканта, поведінки учнів та інших чинників освітнього середовища;

3) інноваційність – постійний пошук та оволодіння новими способами професійної діяльності, їх реалізація на практиці;

4) прогностичність – передбачення та попередження негативних впливів середовища на професійну діяльність та створення комфортних умов для успішної реалізації ІСПД;

5) презентативність – представленість індивідуального «Я», його самовизначеність;

6) гуманістична спрямованість.

Отже, якщо студент-практикант успішно реалізує всі функції своєї професійної діяльності, отримує задоволення від результатів праці, ефективно організує освітній процес й позитивно характеризується учнями, які цінують та поважають його як вчителя-вихователя і

спортивного тренера, його індивідуальний стиль професійної діяльності може вважатися оптимальним.

З метою діагностування ІСПД рекомендовано використання Методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (додаток Г).

2.2. Рефлексія та самооцінка як умови саморозвитку і визначення реальних цілей професійного становлення

Поняття Я-концепції пов'язано з рефлексивним баченням себе і результатів своєї діяльності, самооцінкою. Теоретичні розробки проблемних питань рефлексії, її структури (І. Семенов, В. Степанов, Г. Щедровицький та ін.) пов'язані з саморозвитком, самореалізацією, креативністю, цілепокладанням тощо), що свідчить про значущість таких здібностей. Дослідники (П. Тейяр де Шарден, А. Хуторської та ін.) визначають рефлексію як набуту свідомістю здатність зосереджуватися на собі, опанувати собою, здатність не лише пізнавати, а пізнавати самого себе, не просто знати, а знати, що ти знаєш; усвідомлювати свої думки, стан і підґрунтя дій, внутрішній світ інших людей, а також подій, що відбуваються за участю рефлексії; процес усвідомлення суб'єктом освіти своєї діяльності. Функції самореалізації і саморозвитку проявляються як прагнення до свідомої самозміни, вдосконалення, самоактуалізації. Брак задатків і здібностей до саморозвитку, самореалізації проявляється у відсутності постановки життєвих цілей, поганому сприйнятті інформації, пасивності тощо. Навпаки, переважання цих функцій над іншими призводить до надмірної самодостатності, формує «глухість» до думки оточуючих, завищену самооцінку. У зв'язку з цим у рефлексивній діяльності майбутніх учителів фізичної культури важливою є самокритичність, а також адекватне сприйняття критичних оцінок найближчого оточення щодо своїх здібностей, можливостей, поведінки тощо. Критичність обумовлює адекватну самооцінку і формулювання досяжних цілей у подальшій діяльності. Будь-яка людина планує своє майбутнє, ґрунтуючись на особистих потребах і уподобаннях. Планування передбачає усвідомлення зовнішніх умов і своїх можливостей. Систематична рефлексія й адекватна самооцінка розглядаються в контексті перспектив професійного розвитку, коригування та постановки нових цілей самоосвіти, саморозвитку, самоактуалізації, самореалізації. Важливим моментом самооцінки є суб'єктивність відчуття успіху,

задоволеність досягнутим, а не залежність від педагогічної практики, в якій майбутніх фахівців перебуває. Цей момент важливий для професійного вибору ІСПД, для подолання неминучих особистісних криз при несамостійному виборі.

Позитивна професійна Я-концепція – це основа позитивної мотивації саморозвитку, що обумовлює успішність людини в професійній діяльності та слугує підґрунтям формування ІСПД і професійної компетентності. У такому контексті важливим є вибір суб'єктом позиції щодо власної життєдіяльності, індивідуально-особистісного і професійного самовизначення.

Сучасний учитель фізичної культури – це професійно компетентна людина, яка вирізняється постійним прагненням до творчості, спортивної і педагогічної майстерності, новаторства. Це педагог, який з розумінням сприймає багатоликий і сповнений протиріч світ думок, переживань, почуттів дітей, вміє сформулювати в учнях прагнення до здорового способу життя, надихає на розвиток фізичної культури.

Професійна рефлексія студента-практиканта може розглядатися в контексті педагогічної практики як спосіб професійного самовизначення особистості, а також динамічне утворення особистості, що змінюється і розвивається, стимулюючи формування багатьох професійних якостей майбутнього фахівця.

Орієнтовні питання

для обговорення під час лекційних і практичних занять:

1. Сучасні вимоги до учителів фізичної культури.
2. Характеристика особистісно-професійного профілю фахівців у галузі фізичної культури і спорту.
3. Критерії і показники сформованості рівнів індивідуального стилю професійної діяльності учителів фізичної культури.
4. Аналіз професійної компетентностей молодого фахівця.
5. Мотивація вибору і результати діагностики сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Завдання і запитання для самоконтролю.

1. Розкрийте зміст понять «індивідуальний стиль професійної діяльності учителів фізичної культури», «типи ІСПД».
2. Схарактеризуйте сутність процесу формування ІСПД.

3. Окресліть характеристики фахової діяльності учителів фізичної культури і можливості реалізації власного стилю в процесі педагогічної практики.
4. Поясніть сутність рефлексії та самооцінки. Який зв'язок між цими явищами?
5. Наведіть конкретні приклади впливу «Я»-концепції (позитивної або негативної) на формування ІСПД учителя фізичної культури.

Модуль 3. Основні психолого-педагогічні чинники формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури

Аналіз запитів суспільства сталого розвитку та вимог ринку праці. Мотивація професійної діяльності і формування ІСПД. Суб'єктна позиція та позитивна професійна Я-концепція як фактори успіху в професійній діяльності та формуванні ІСПД. Програми психолого-педагогічного супроводу формування ІСПД учителів фізичної культури. Професійне самовизначення майбутніх учителів фізичної культури. Визначення життєвих цінностей і цілей формування ІСПД. Послідовність дій у професійному саморозвитку і формуванні власного ІСПД.

3.1. Індивідуальні стилі професійної діяльності учителів фізичної культури

Мета педагогічної практики майбутнього учителя фізичної культури – це по-перше, оволодіти способами виховання особистості в гармонії із собою, соціумом і природою, залучення учнів до цінностей фізичної культури, творення особистості в культурі, утвердження здорового способу життя; по – друге – виробити індивідуальний стиль професійної діяльності, який відображає професійні і особистісні якості майбутнього фахівця, наочно демонструє засвоєні ним моделі поведінки, соціальні норми та цінності. Студент-практикант має пам'ятати, що значною перешкодою у його професійному становленні і процесі фізичного виховання є невідповідність між закликами педагога та його особистим життям і переконаннями. Учитель – це взірець для наслідування.

Студентам-практикантам знайомий принцип: завдання вчителя фізичної культури – керувати діями учнів, а не вчити, керувати процесом виховання, а не виховувати. Чим глибше майбутній учитель буде усвідомлювати свою основну функцію, тим краще проявиться індивідуальний стиль професійної діяльності, завдяки якому учням буде надаватися більше самостійності, ініціативи, свободи у фізичному розвитку. Основна позиція такого вчителя – знаходитися у навчально-виховному процесі якби «за кадром», створюючи умови для вільного вибору учнів і, одночасно скеровуючи їх зусилля на саморозвиток за розробленою програмою.

Від практикантів вимагається засвоєння різних прийомів і способів, які в сукупності визначатимуть той чи інший стиль їхньої професійної діяльності, певні особливості, типові риси, форми прояву, які краще були засвоєні та найчастіше повторюються. Ознакою їхнього індивідуального стилю є сформована сукупність прийомів та способів організації своєї роботи.

Слід зазначити, що немає ідеального стилю, кращого серед інших. Кожний із стилів має свої плюси та мінуси. Кожний є оптимальним для одних умов та вимог, які виникають у процесі професійної діяльності учителів фізичної культури, і неоптимальним для інших умов та вимог. Студенти-практиканти мають навчитись у різних ситуаціях обирати найдоцільніші прийоми та способи професійних дій. Ознакою сформованості ІСПД є вміння використовувати залежно від ситуації способи, які визначають різні стилі і характеризують вищий рівень професійної майстерності вчителя.

Зокрема є різні стилі підготовки вчителів до уроку. Одні детально розробляють план уроку і намагаються його дотримуватись, детально продумують засоби вирішення завдань уроку. Це переважно мотивується бажанням попередити неочікувані ситуації на уроці. Інші імпровізують, урок проводять «на настрої», жваво. Вони не бояться неочікуваних ситуацій, які можуть виникнути на уроці, не розгублюються, швидко змінюють план уроку і замінюють той чи інший засіб вирішення завдань. Є відмінності і у стилі спонукання учнів до навчання. Одні – використовують в якості спонукання переважно логіку пояснення навчального матеріалу, вміло ставлять пізнавальні завдання і створюють проблемні ситуації. Інші – дають розпорядження суворим голосом, використовують одноманітні дисциплінарні впливи. Контролюють дії учнів. Урок починають стандартно. Вимагають

обов'язкового виконання команд: «Рівняйся!», «Струнко!». Шикування класу проводять у визначеному місці залу, прилади розміщують на постійних місцях. Такі практиканти забезпечують хорошу організацію уроку за рахунок його високої моторної щільності та дисципліни учнів.

Одні студенти-практиканти перевірку завдань проводить оперативно, під час демонстрації вправ і відповідей виправляють помилки, активно включаються у відповідь, перебивають учнів. Інші – створюють спокійну обстановку опитування, майже не втручаються у дії учня, дають йому можливість повністю проявити себе.

Серед стилів проведення занять з фізичної культури одні практиканти намагаються створити повну орієнтувальну основу діяльності не тільки в себе (у процесі підготовки до уроку), але і в учнів. Тому вступну частину присвячують детальному поясненню завдань уроку, вправи, які виконуються, детально пояснюють. Щоб мати можливість здійснювати характерний їм стиль проведення уроку і для забезпечення кращого бачення всіх учнів загальнорозвивальні та спеціальні вправи проводять, як правило в розімкненому строю. Часто використовують показ вправ завчасно підготовленими учнями. Недоліком цього стилю є затягування пояснення. Інші практиканти менше часу приділяють попереднім поясненням і дають їх під час виконання вправ. Під час шикування класу встигають з'ясувати, хто і чому відсутній на уроці. Швидко приймають рапорт чергового, урок починають без запізнь, загальнорозвивальні вправи частіше за все проводять у русі або у формі змагання між колонами. У підготовчій частині уроку вправи виконують разом з учнями, поєднують підрахунок вправ з оплесками та іншими звуковими сигналами, забезпечуючи за рахунок цих прийомів високу активність учнів. Прилади встановлюють разом з учнями. Не схильні до відпрацювання деталей техніки. Недоліком такого стилю є імпульсивність поведінки, нетерплячість, іноді поспішність. Часто у майбутніх учителів трапляється змішаний стиль підготовки до уроку і його проведення: для нього характерні особливості які є частково в першого та другого стилю. Завдання керівників практики підтримувати формування будь якого стилю професійної діяльності якщо він відповідає ситуації і відображає зважену, педагогічно виправдану і результативну позицію майбутнього вчителя фізичної культури.

У процесі педагогічної практики формуються і стилі керівництва навчально-виховним процесом. Переважно, вони вкладаються у ті вимоги і характеристики які ще були досліджені німецьким психологом Куртом

Левінім (1938), якому належать і назви основних стилів: авторитарний, демократичний та ліберальний, або вільний, поступливий. Кожний із таких стилів знайшов широкий розголос у педагогічній практиці, тому бесіду щодо стилів керівництва навчальним процесом і їх доцільності у тих чи інших ситуаціях відносимо на самостійне опрацювання і обговорення під час тренінгів. Зауважимо, що у педагогічній практиці вчителі як правило, застосовують всі три стилі, але прояв кожного з них буває різним. Переважання одного чи двох з них характеризує той чи інший індивідуальний стиль керівництва вчителя. Якщо два стилі проявляються однаково і домінують над третім, тоді такий стиль керівництва слід вважати проміжним (директивно-колегіальний, директивно-ліберальний, колегіально-ліберальний). У практичній діяльності можна зустріти такі форми керівництва, коли жоден із стилів не переважає над іншими. Такий метод управління відносять до змішаного типу керівництва.

3.2. Мотивація формування ІСПД у процесі педагогічної практики

Обдарована, творча людина – це завжди індивідуальність. А майбутні педагоги, за визначенням, від початку свого навчання у ЗВО вмотивовані на реалізацію власної індивідуальності професійній діяльності. Мотивація формування ІСПД у процесі педагогічної практики сприяє формуванню потреби у самореалізації власної особистості. Чим більше серед учителів різноманітних і цікавих особистостей, тим більша ймовірність того, що вони навчать і виховують людей, які володітимуть безліччю різних і корисних індивідуальних якостей. Багатогранна проблематика становлення та вдосконалення людського фактору, особливостей його прояву у професійній діяльності закономірно зумовлює питання формування індивідуального стилю, в тому числі і в професійній діяльності, де детально досліджується взаємозв'язок і вплив індивідуального стилю на структуру професійної діяльності, а саме: мотиви й цілі, цілісні орієнтації та установки. Індивідуальний стиль діяльності – це насамперед урахування своїх індивідуальних особливостей при виборі тих чи інших засобів і прийомів педагогічної діяльності. Тому в процесі оволодіння педагогічним досвідом завжди виникає питання про можливості його

адаптації до особистості майбутнього вчителя. Тут головним моментом є творче, індивідуальне опрацювання цього досвіду.

Мотивуючим фактором щодо формування ІСПД є впевненість студентів в тому, що індивідуальний стиль професійної діяльності визначається природними, вродженими особливостями людини та набутим професійним досвідом. Корисними в цьому сенсі є проведення студентами міні-досліджень, за результатами яких у свідомості залишається переконання, що ефективний індивідуальний стиль забезпечує найбільший результат при мінімальних затратах часу і сил, а також, що формування власного стилю з урахуванням, насамперед, властивостей самої особистості, а також специфіки вимог діяльності сприяє підвищенню продуктивності праці. Професійна діяльність учителів фізичної культури характеризується такими проявами: 1) у темпераменті (час і швидкість реакції, індивідуальний темп роботи); 2) характері реакцій на ті або інші педагогічні ситуації; 3) виборі методів навчання; 4) підборі засобів виховання; 5) стилі педагогічного спілкування; 6) реагуванні на дії, на вчинки студентів; 7) манері поведінки; 8) перевазі тих чи інших видів заохочень і покарань; 9) застосуванні засобів психолого-педагогічного впливу на студентів. Стиль діяльності вчителів фізичної культури характеризує їхню індивідуальність як професіоналів. Індивідуальність у цьому випадку обумовлена, перш за все, синтезом індивідуальних особливостей розвитку людини та її професійної компетентності. Індивідуальний стиль діяльності вчителів фізичної культури формується на основі чіткої соціально-педагогічної позиції в освітньому процесі, яка залежить від характеру залучення до соціальної дійсності, від почуттів і переживань, морально-етичного та духовно-ціннісного аспектів цього залучення, зокрема у процесі педагогічної практики.

Мотивуючим чинником є переконаність студентів у тому, що успішність професійної діяльності вчителів фізичної культури та досягнення високого рівня педагогічної майстерності залежать не тільки від якості оволодіння певною сумою знань у відповідній галузі, а й значною мірою від рівня сформованості власного ефективного стилю діяльності. Сформувати індивідуальний стиль – означає віднайти для себе найбільш раціональні, прийнятні способи дій, створити свою «Я-концепцію» та стратегію професійної діяльності. На процес формування ІСПД учителя фізичної культури впливають різні чинники. Зокрема, такими чинниками можна вважати індивідуальні

властивості особистості (статеві-вікові, індивідуально психологічні); задатки (потенційні можливості, які сприяють розвиткові психічних властивостей людини); здібності (загальні та спеціальні); умови діяльності; соціальні чинники (вплив групи, кафедр, що здійснюють підготовку; умови життя) тощо.

3.3. Суб'єктна позиція і позитивна професійна Я-концепція як фактор успіху у педагогічній діяльності

Суб'єкт – це самостверджувальна індивідуальність. Суб'єктна професійно-особистісна позиція розуміється як система ціннісно-смислових відносин фахівця до соціокультурного оточення, самому собі і своїй діяльності. Аналіз сутнісних характеристик суб'єктної позиції і її значень в особистісному становленні студента, у реалізації його творчого потенціалу, роздивимось на прикладі структурно-функціональної моделі особистості. Провідними факторами становлення суб'єктної позиції студента є *рефлексія* як осмислення своєї професійної діяльності, *самооцінка* як оформлення професійних змістів у цінності і самосвідомість як здатність до довільності професійної діяльності і поведження. Виділені фактори дозволяють найбільш повно визначити розуміння суб'єктної позиції студента і виявити її внутрішню структуру. Так, зокрема, у формуванні ІСПД звертаємо увагу на емоційно-смислову складову, що забезпечує функції саморозуміння і саморозвитку, є підставою суб'єктності позиції. Вона визначає морально-етичні уявлення майбутніх учителів фізичної культури і пов'язана зі способом задоволення його фундаментальних потреб. У діяльнісно-ціннісній складовій, відзначаємо функції самооцінки і саморозвитку, механізми становлення і розвитку суб'єктної позиції студента та її світоглядний аспект, пов'язаний із самовизначенням. Завдяки поведінково-нормативній складовій, відбувається самореалізація і самоствердження студента в навчальній і навчально-виробничій діяльності, розкриваються інтенції процесу становлення позиції, а її результативний аспект визначає студента як суб'єкта культурно-освітнього процесу. Таким чином, процес педагогічної практики є умовою становлення суб'єктної позиції студента і містить такі стадії: дезадаптація (спонтанність поведження, невизначеність ціннісно-смислових орієнтирів); ідентифікація («невизначена, розмигта ідентичність»), реактивне поведження, підпорядкування авторитетам);

індивідуалізація (пошук референтної групи, гармонізація відносин з оточенням); соціалізація (рольове поведіння, ціннісне самоствердження в групі), інтеграція («зріла ідентичність», відносна «самодостатність» і нормотворчість). Суб'єктна позиція студента буде виконувати наступні функції: · критерійну (як показник готовності до професійної діяльності); · розвиваючу (ініціює саморозвиток особистості студента); · стимулюючу (стимулює перехід на більш високий рівень здійснення діяльності); наведено-професійну (забезпечує професійну спрямованість).

Формування суб'єктної позиції на етапі підготовки до педагогічної практики може бути пов'язана із:

- вибором місця педагогічної практики,
- вибором проблеми дослідження,
- вибором педагогічних технологій для організації професійної діяльності,
- вибором стилю педагогічного спілкування та рівня організації взаємодії з дітьми.

Відповідальність за зроблений вибір і власні дії у поєднанні з ініціативністю дозволяє майбутнім учителям фізичної культури в процесі педагогічної практики будувати цілісний контур професійної діяльності, установлювати послідовність завдань, добиватися успіху, незважаючи на перешкоди. Необхідність вибору в поєднанні з відповідальністю уможливорює перехід на наступний рівень суб'єктної позиції. Умовами для інтеграції відповідальності та ініціативи майбутніх учителів фізичної культури можуть бути:

- забезпечення у процесі педагогічної практики свободи вибору у ситуаціях планування і проведення занять;
- надання студентам можливості знаходження рішень самостійно;
- усвідомлення особистісної значущості розв'язуваного завдання;
- зміна форм контролю діяльності студентів до незалежності від зовнішнього контролю;
- створення ситуацій, у яких майбутній учитель фізичної культури відчував би потребу знайти кращий результат у межах висунутих вимог.

Позиція майбутнього вчителя – це категорія, що відображає ціннісне ставлення до дійсності, що оточує і реалізується в діяльності, лінії поведінки, у спілкуванні з іншими людьми. Як відомо, процеси сприйняття, уваги, мислення, фантазії та волі залежать від ставлення до об'єктивного змісту цих процесів. Тобто, позиція, є внутрішньою психологічною рисою, що визначає ефективність діяльності.

Формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури залежить від тієї позиції, яку студент-практикант буде займати відносно власної пізнавальної діяльності та пізнавальної активності учнів та розвитку фізичної культури учнів, способів мислення, а також позиції щодо індивідуального стилю професійної діяльності, в процесі безпосереднього включення в педагогічну практику.

Модуль 4. Реалізація власного ІСПД в процесі педагогічної практики

Реалізація власного ІСПД здійснюється за програмою психолого-педагогічної супроводу формування ІСПД в процесі підготовки і проведення педагогічної практики. Дана програма передбачає моделювання педагогічних ситуацій, проведення тренінгу «Мій індивідуальний стиль»

4.1. Моделювання педагогічних ситуацій

На думку І. А. Зязюна, кожна педагогічна ситуація може бути змодельована по-різному, проте ефект виховання буде безпосередньо залежати від знань педагога, його здібностей. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної практики має передбачати процес моделювання педагогічних ситуацій, що охоплює цільовий, змістовий, технологічно-процесуальний, контрольний-оцінний компоненти. Головні цілі процесу підготовки студентів до педагогічної практики спрямовані на уточнення і закріплення професійних знань та вмінь, цілісного уявлення про педагогічну діяльність, формування індивідуального стилю професійної діяльності, стимулювання творчості, самостійності, активності. Процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури до моделювання педагогічних ситуацій передбачає поєднання двох складових частин: діяльності викладача та діяльності студента.

Формування ІСПД студентів здійснюється на основі творчого виконання практичних завдань, самостійної та індивідуальної роботи майбутніх учителів фізичної культури. Упродовж усього періоду

підготовки до педагогічної практики здійснюється контроль та корекція перетворення навчальної діяльності у професійну. Контролюються рівні реалізації набутих знань, сформованості ІСПД, активність професійної діяльності в цілому. У разі необхідності вносяться корективи. Контроль та корекція оцінювання здійснюється не лише з боку викладача, але й самими студентами на основі розробленої системи критеріїв. Процес моделювання педагогічних ситуацій може бути представлений трьома етапами: підготовчий, практичний, творчий. На підготовчому етапі здійснюється аналіз та оцінка педагогічної ситуації. Студенти вчаться моделювати найпростіші педагогічні ситуації певним чином запозичені із власного життєвого і педагогічного досвіду. Поряд з поясненням теоретичного матеріалу формулюються педагогічні завдання. Тому в процесі викладання теоретичного матеріалу звертається увага на те як студенти сприймають суть процесу формування індивідуального стилю професійної діяльності. З цією метою використовуються проблемні запитання, елементи бесіди та дискусії для узагальнення і порівняння вже засвоєного матеріалу. Сукупність проблемних запитань, завдань самостійного характеру може бути розширена за відповідними підручниками та посібниками і перетворена у систему педагогічних ситуацій. Практичний блок складають педагогічні ситуації, що вимагають рішень репродуктивного характеру. Залежно від складності педагогічних ситуацій студентам пропонуються відповіді на запитання. Вони, як правило, розраховані на механічне пригадування, і студенти досить легко справляються із завданням. Відповіді на такі запитання можуть бути або правильними, або неправильними. Наприклад: «Яким чином індивідуальний стиль учителя може впливати на розв'язання ситуації що склалася між учителем та учнем?» Такого типу запитання спонукатимуть студентів до рефлексивних дій, пошуків обґрунтованої відповіді, оскільки в такому разі є необхідність актуалізувати не лише засвоєні з теорії знання якогось явища, а й вміння аналізувати певні деталі та обставини, що його супроводжують. Запитання, завдяки яким відбувається синтез знань і досвіду спонукають студентів до неординарного мислення. Виникає потреба у оволодінні навичками моделювання і створення нових способів розв'язання педагогічних ситуацій.

У процесі моделювання педагогічних ситуацій студенти поступово включаються до процесу активного обговорення і діалогу, який відкриває перед ними широкий діапазон ідей та уявлень. Майбутнім учителям можуть пропонуватися ситуації з готовими завданнями та

розв'язками. Студентам залишається обрати правильне рішення. Такий варіант моделювання педагогічних ситуацій дає змогу викладачу керувати процесом обговорення педагогічної ситуації, спрямовувати рефлексії студентів у потрібне русло. Тим самим викладач не нав'язує свою точку зору, а студенти самостійно визначають правильні шляхи рішення, відстоюють власну життєву та професійну позицію, керуючись своїми переконаннями та поглядами. Так, перед обговоренням проблеми професійної підготовки сучасного вчителя пропонували задачу: «Студент-практикант, майбутній учитель фізкультури прийшов на урок з обмеженим запасом ігрових прийомів, форм і методів проведення заняття, не продумавши зміст і технологію роботи. Урок проводить заглядаючи у підручник. У чому, на вашу думку, полягає справжній ІСПД учителя?» Розв'язання ситуацій вимагає від практиканта самостійно аналізувати педагогічні процеси, встановлювати зв'язки між явищами, педагогічними впливами і відповідними реакціями учнів, усвідомлювати логічні зв'язки, послідовність дій, зіставляти раніше вивчене з новими знаннями та використовувати їх для виконання педагогічних завдань. До таких завдань відносимо ситуації-ілюстрації, ситуації-вправи, ситуації-проблеми, ситуації-оцінки, ситуації-замальовки, рольові ситуації. Дані штучно створені ситуації забезпечують умови для міжособистісного спілкування, можуть бути закладені в основу рольових ігор, формують уміння передбачати результати своїх дій, прогнозувати наслідки, перевірити власні можливості й педагогічні здібності. Використання в навчальному процесі завдань-ситуацій потребує від студента виконання ролі вчителя, що прискорює процес входження його в професію, оволодіння прийомами педагогічної майстерності й визначає рівень сформованості ІСПД. Під час підготовки до педагогічної практики активно застосовуються ділові, рольові ігри, дискусії. Дискусія значною мірою сприяє розвитку мислення, дає змогу визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми – і все це повністю відповідає завданням професійної підготовки майбутніх учителів, формування індивідуального стилю професійної діяльності. Дискусія може виступати як метод засвоєння знань, закріплення їх і вироблення вмінь та навичок, як метод розвитку психічних функцій, творчих здібностей і особистих якостей студентів. Перед майбутніми вчителями фізичної культури можуть бути поставлені конкретні запитання: «На що ви

спиралися, коли робили висновки з даної ситуації?», «Які факти свідчать на користь вашої думки?», «Яким чином у вашому рішенні проявилася ваша власна позиція і ваш індивідуальний стиль професійної діяльності?». Під час проведення дискусій формуються вміння оцінювати себе з позиції оточення (однокурсників, учнів, учителів, методистів) і власної позиції. Особливе місце у процесі моделювання педагогічних ситуацій належить викладачу, який виступає основним генератором педагогічних ідей, формулює проблемні запитання, спрямовує роздуми студентів на пошук рішень у модельованих ситуаціях, оцінює дії кожного учасника дискусій.

Від реальної ситуації модель відрізняється тим, що, по-перше, тут наявні не реальні об'єкти, а символи, зв'язки, які замінюють їх; по-друге, стосунки між учасниками встановлюються не природно, а спеціально імітуються під керівництвом викладача; по-третє, самі ці ситуації є вичленими фрагментами педагогічних процесів і відображають певні їх аспекта, а не цілісно. Отже, з метою компенсування відмінностей реальної і змодельованої ситуації слід будувати останню таким чином, щоб вона якнайповніше відтворювала дії, аналогічні до тих, які вчитель виконує на своєму робочому місці. У зв'язку з цим змодельована ситуація повинна мати такі особливості: її зміст мусить адекватно відтворювати зміст педагогічної діяльності вчителя, а стосунки – конструюватися з навчальними діями, які наближалися б до його психологічного стану в реальній ситуації. Цінність модельованих педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури вони є проміжною ланкою, своєрідним «містком» між педагогічною теорією й педагогічною практикою в школі. Перенесення теоретичних знань у практику не є прямим, а здійснюється здебільшого через низку перехідних ланок і етапів. Знання з окремих психолого-педагогічних дисциплін будуються відповідно до внутрішньої логіки тієї чи іншої наукової дисципліни. Ці знання є результатом розв'язання науково-теоретичних проблем і мають досить узагальнений характер. А практична діяльність учителів фізичної культури потребує перетворення цих знань: з одного боку вони повинні бути синтезовані та об'єднані навколо певної практичної проблеми, що має різнобічний і цілісний характер, а з іншого – перекладені на мову практичних дій, практичних ситуацій. Моделювання педагогічних ситуацій у процесі підготовки вчителя (аналіз цих ситуацій, проектування способів дії в цих ситуаціях, розігрування ролей у

запропонованих умовах) дає змогу заздалегідь, ще до безпосередньої практики в школі перетворювати й синтезувати знання, набуті під час вивчення окремих теоретичних дисциплін, і плідно використовувати їх для досягнення належних результатів у фаховій діяльності. По-друге, використовувані у процесі підготовки вчителів фізичної культури педагогічні ситуації за своїм змістом і функціями є навчальними. Вони призначені для цілеспрямованого навчання практичним вмінням і навичкам, формуванню ІСПД і розвитку педагогічної майстерності. Безпосередня практична робота, з якою має справу студент-практикант, характеризується, як і будь-яка реальна практика, великою кількістю факторів, що діють одночасно, і розмаїттям умов, які слід брати до уваги при виробленні рішень. Студент, котрий не володіє практичними вміннями, змушений приймати рішення інтуїтивно, що призводить переважно до небажаних наслідків. При роботі з модельованими ситуаціями, на відміну від реальної практики, значно знижується відповідальність студентів за можливі помилки. Процес моделювання педагогічних ситуацій відбувається за прямої участі та під контролем керівника, котрий здійснює оперативну корекцію, а також дає оцінку прийнятих рішень. Моделювання педагогічних ситуацій уможливує виявлення й закріплення у майбутніх учителів фізичної культури таких якостей, які не визначаються тривалістю, досвідом роботи й вимагають спеціальної підготовки. Використання модельованих педагогічних ситуацій у освітньому процесі вищої школи і залучення в них студентів сприяють формуванню ІСПД, підвищенню ступеня емоційно-особистісної залученості в активну діяльність, набуття досвіду вирішення педагогічних проблем. Саме ці показники складають важливі компоненти професійної позиції вчителя. Залучення студентів у моделювання і розв'язання ситуації, які моделюють майбутню професійну діяльність, забезпечують реалізацію принципу єдності свідомості й поведінки як основи ІСПД, уможливує зростання педагогічної майстерності в процесі педагогічної практики. Програвання типових ситуацій із шкільних уроків фізичної культури закріплює орієнтації, які визначають стійкість професійної поведінки, залежність від тих чи інших ситуативних обставин. Моделювання педагогічних ситуацій динамізує формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, додає їм певну спрямованість, дозволяє переконатися у доцільності свого професійного самовдосконалення.

4.2. Тренінг «Мій індивідуальний стиль»

Психолого-педагогічний тренінг – це одна з форм психолого-педагогічного супроводу, заснованого на активних методах навчання, що передбачають вирішення питань розвитку особистості, її самовдосконалення, формування навичок спілкування спрямованих на подолання внутрішньо особистісних конфліктів і протиріч, дозволяють знімати стереотипи і вирішувати особистісні проблеми учасників. Поняття «тренінг» - це методика впливу на особистість з метою підвищення ефективності взаємодії людини і суспільства; тренування, а також спеціальний тренувальний режим, організований у спеціальному приміщенні для тренування. Слово «тренінг» походить від англійського «to train», що означає «навчати, тренувати, дресирувати». Тренінг – це одночасно: цікавий процес пізнання себе та інших; спілкування; ефективна форма опанування знань; інструмент для формування умінь і навичок; форма розширення досвіду. Тренінгові форми навчання передбачають отримання знань не в готовому вигляді, а в результаті активної взаємодії учасників, і, на відміну від традиційних, охоплюють весь потенціал людини. Психолого-педагогічний тренінг сприяє кращому розумінню власного внутрішнього світу, усвідомленню можливостей зміни своїх професійних позицій і ціннісних орієнтацій на краще, допомагає зрозуміти власні почуття, переглянути сформовані стереотипи, навчає ефективним моделям поведінки тощо. В процесі виконання тренінгових вправ, учасники мають можливість обіграти проблемні життєві ситуації, знайти ефективні варіанти їх вирішення. Професійна підготовка сучасних учителів фізичної культури повинна бути орієнтована на саморозвиток особистості, формування індивідуального стилю професійної діяльності. Для цього необхідне створення певних умов та вирішення ряду факторів: функціональна та екзистенційна відповідність людини та професії, наявність в особистості професійно важливих якостей, професійної спрямованості, сформованість професійної Я-концепції, наявність спеціальних знань та вмінь, індивідуалізація у професійній діяльності та ідентифікація з професійною спільнотою за обраною професією, гідний статус педагога в суспільстві тощо.

Метою тренінгу з формування індивідуального стилю професійної діяльності є створення умов для усвідомлення ними власних

професійних можливостей та визначення способів професійного зростання. Головними завданнями тренінгу є:

- 1) сприяти розумінню учасниками індивідуального професійного Я, свого місця і ролі в професії;
- 2) навчити учасників долати професійні утруднення;
- 3) керувати своїм професійним розвитком;
- 4) сприяти активізації творчих проявів у професійній діяльності вчителя і виробленню індивідуального стилю у проведенні занять з фізичної культури.

Ці завдання вирішуються за допомогою рефлексії та вербалізації життєвих цінностей і професійних принципів; аналізу плюсів та мінусів у практичних діях в конкретних педагогічних ситуаціях; відпрацювання навичок професійного спілкування; формування позитивної «Я-концепції-педагога»; вирішення професійно-творчих завдань; гармонізації емоційного стану. В ході тренінгу слід дотримуватися певних правил, важливих при проведенні даної форми роботи, а саме: використання принципів групової роботи (активність учасників, партнерське спілкування тощо), застосування активних методів групової роботи (інтерактивні ігри та групові дискусії), аналіз групової динаміки, створення ефективної просторової організації при проведенні занять тощо.

Центральною ідеєю тренінгу є концепція індивідуального стилю професійної діяльності. У вітчизняній психології ІСПД вивчається в площині професійного розвитку майбутніх учителів фізичної культури, тренерів та є основною його характеристикою. Вона свідчить про ступінь прийняття обраної професійної діяльності в якості засобу самореалізації, а також про рівень педагогічної майстерності. Сформований індивідуальний стиль учителя фізичної культури допомагає особистості керувати своїм професійним розвитком, свідомо вибирати лінію поведінки у професійній діяльності, спираючись на власні та групові цінності, а також забезпечує професійну адаптацію.

Сучасній школі потрібен учитель, який не тільки ретельно виконує програму і план занять, тобто є грамотним виконавцем, а, насамперед, орієнтований на творчість професіонал, здатний шукати і знаходити нові способи спілкування, фіксувати у своїх діях і діях колег кращі прояви стилю професійної діяльності. Саме тому, одним із завдань запропонованого тренінгу є створення умов для пошуку та розкриття учасниками власного професійно-творчого потенціалу, індивідуального

стилю, інноваційних підходів до вирішення педагогічних ситуацій з позицій професіонала, творчої особистості спортсмена і педагога.

Тренінг спрямований на формування ІСПД учителів фізичної культури, які готуються до процесу педагогічної практики. На заняттях учасники мають можливість осмислити цінності обраної професії, узгодити професійну Я-концепцію (Я-образ та самооцінку), проаналізувати та розвинути індивідуальні професійно важливі якості, сформувані позитивне ставлення до суб'єктів навчально-виховного процесу, виробити власну позицію для творчого вирішення типових ситуацій з шкільної практики, розвинути вміння знаходити правильні рішення та способи реалізації індивідуального стилю професійної діяльності.

Тренінг складається з чотирьох занять, тривалість кожного – дві академічних години. Проводиться в спеціально підготовленому приміщенні. Передбачається можливість вільного переміщення учасників, наявність необхідного обладнання (столи, стільці, фліп-чарт, фломастери, олівці, маркери, стікери).

Зміст занять охоплює певні компоненти/вправи: вступ, правила, знайомство, очікування, основну частину (блок визначення та актуалізації проблеми, блок пошуку шляхів вирішення проблеми та надання необхідної для цього інформації, блок розвитку практичних навичок), рухавки, оцінка-аналіз, прощання. До складу занять, більша частина вправ в якому спрямована на формування в учасників ІСПД, включено також завдання з розвитку педагогічної майстерності, що сприяє професійно-творчому становленню майбутніх учителів фізичної культури.

Заняття 1.

Мета: створити сприятливі умови для роботи тренінгової групи, ознайомити учасників з головними принципами проведення тренінгових занять, прийняти правила роботи групи, ознайомити з поняттям «індивідуальний стиль професійної діяльності», актуалізувати досвід, сприяти рефлексії та вербалізації життєвих та професійних цінностей та принципів.

1. Вправа «Візитівка».

Мета: сприяти знайомству учасників (5 хв.)

Матеріали: олівці, фломастери.

Процедура: учасники розміщуються на стільцях.

Тренер пропонує кожному зробити графічне зображення візитівки, на якій вказати ім'я, та придумати на першу літеру ім'я слово, яке характеризує Вас, як людину (особистість).

2. «Правила групи». У кожній тренінговій групі можуть бути свої правила, але ті, про яких будемо говорити ми, повинні лежати в основі нашої роботи. Нагадаємо правила які є універсальними:

- довірчий стиль спілкування;
- спілкування за принципом «тут і тепер»;
- персоніфікація висловлень;
- щирість у спілкуванні;
- конфіденційність усього, що відбувається в групі;
- визначення сильних сторін особистості;
- неприпустимість безпосередніх оцінок людину;
- різноманітність контактів і спілкування з різними людьми;
- активна участь в тому, що відбувається;
- повага до промовця.

Інформаційний блок. Поняття «індивідуальний стиль діяльності майбутнього вчителя фізичної культури» розглядається як сукупність об'єктивних вимог до студента-практиканта, визначення засвоєної ним системи методів, прийомів і способів успішного виконання комплексних завдань професійної діяльності. Водночас урахуємо різноплановість праці учителів фізичної культури, що потребує активізації різних властивостей і професійних якостей. Відтак, у певних видах діяльності окремі якості розвиваються, а розвиток інших – уповільнюється. Завдяки цьому формується ІСПД учителів фізичної культури як сукупність прийомів актуальних для певного напрямку професійної діяльності. Стиль педагогічної діяльності вчителя фізичної культури характеризує такі способи його професійної поведінки, що дозволяє максимально повно використовувати сильні особистісні й професійні сторони, уможлиблює компенсацію негативних проявів його темпераменту, характеру, здібностей та особистості в цілому; забезпечує оптимальне узгодження індивідуальності вчителя з різними умовами (вимогами до професійної підготовки і умовами педагогічної практики; індивідуальністю інших суб'єктів освітнього процесу тощо), допомагає активно адаптуватися до середовища в низці стильових проявів.

3. Вправа «Мій професійний герб та моє професійне кредо».

Мета: актуалізація власного професійного та особистісного досвіду (30 хв.).

Матеріали: бланки з зображенням щита, олівці, фломастери.

Процедура: Учасникам роздаються бланки «Герб та девіз». Пропонується заповнити поля герба відповідними символами, що найточніше передає зміст кожного поля: перше – «Я як педагог»; друге – «Мої учні»; третє – «Я очима моїх учнів»; четверте – «Моя професійна мрія». На смужці необхідно написати фразу, яка б могла слугувати особистим професійним девізом (професійним кредо). Це може бути як відомий вислів, так і фраза, придумана самим учасником, але яка відображає його індивідуальність.

4. Вправа «Життєвий та професійний кодекс педагога».

Мета: рефлексія та вербалізація життєвих та професійних цінностей та принципів (30 хв.).

Обладнання: картки з зображенням приголосних та голосних букв українського алфавіту.

Хід вправи: Картки розподіляються між учасниками групи.

Завдання для учасників – сформулювати декілька значущих для них особисто та світу в цілому життєвих та професійних правил, які б розпочиналися на букви, написані на картках. На завершення роботи групі пропонується прочитати сформульовані закони, дотримуючись алфавітного порядку. Таким чином, групою створюється єдиний життєвий та професійний кодекс педагога.

5. Вправа на самостійне швидке зняття напруження в 12 точках.

Мета: зняття напруження, що виникло в процесі роботи (5 хв.).

Хід вправи: Для зняття напруження необхідно почати повільні кругові рухи очима – двічі в одному напрямі й двічі в іншому. Сконцентрувати увагу на віддаленому предметі, а потім переключити її на предмет, що знаходиться близько. Насупитися, напружуючи м'язи коло очей, а потім розслабитись. Після цього кілька разів широко позіхнути. Розслабити шию, спочатку похитавши головою, а потім покрутивши нею зі сторони в сторону. Підняти плечі до рівня вух і повільно опустити. Розслабити зап'ястя і покрутити ними. Стиснути і розтиснути кулаки, розслаблюючи кисті рук. Зробити три глибокі вдихи і м'яко прогнутися в хребті вперед – назад, із сторони в сторону. Напружте і розслабте сідниці, а потім ікри ніг. Покрутіть ступнями, стисніть пальці ніг таким чином, щоб ступні вигнулися догори. Після виконання цієї вправи, ваше тіло звільниться від напруження в 12 основних точках.

6. Вправа «Зіркова година».

Мета: розвиток позитивної складової емоційного компоненту професійної спрямованості.

Обладнання: приналежності для письма.

Хід вправи: Учасникам пропонується протягом 7-10 хвилин виділити 3-5 найбільш характерних для вчителів фізичної культури позитивів (заради чого взагалі живуть представники цієї професії, що для них є найважливішим в житті та роботі). На завершення запланованого часу кожний учасник розповідає про позитивні моменти із свого професійного досвіду, вдалі прояви індивідуального стилю діяльності, які він виділив (можна показати за допомогою пантоміміки, а інші учасники – відгадують). Під час обговорення учасники уточнюють ігрові позиції і ситуації, висловлюють свої думки.

7. Вправа: Завершення речення.

Мета: забезпечити зворотній зв'язок щодо основних моментів вивченого матеріалу (15-20 хв.).

Матеріали: письмові приналежності.

Процедура: тренер демонструє учасникам записані на фліп-чарті або дошці 4-5 незавершених речень, наприклад, «Я дізнався що...», «Мене здивувало, що...», «Мені сподобалось, що», «Можливо, було б краще, якби...» тощо; пропонує кожному учаснику записати свої відповіді і здати тренеру. Якщо дозволяє регламент, корисно, щоб кожен учасник по черзі повідомив свої записи групі.

Заняття 2.

Мета: закріпити активний стиль спілкування, сприяти закріпленню навичок самоаналізу, сприяти розвитку комунікативних вмінь, усвідомленню проявів власного індивідуального стилю в системі професійного та особистісного спілкування

1. Вправа «Долоні».

Мета: визначення емоційного стану учасників тренінгу, готовності до активної роботи (5 хв.).

Матеріали: відсутні.

Хід вправи: учасники, сидячи на своїх місцях, кладуть долоні на стіл, обираючи один з варіантів:

1) якщо людина перебуває в позитивному емоційному стані, готова до активної роботи – долоні кистей рук повернуті в гору;

2) якщо в неї поганий настрій, самопочуття, відсутність бажання до активної роботи – долоні кистей рук повернуті донизу;

3) якщо людина переживає різні емоції, має середній рівень готовності до праці, вона одну кисть повертає долонею догори, іншу – донизу.

2. Вправа «Людина на своєму місці».

Мета: самостійний аналіз позитивних і негативних проявів індивідуального стилю професійної діяльності (30 хв.).

Матеріали: папір формату А-4, фломастери, олівці.

Хід вправи: Учасники поділяються на дві команди. Перша виступає від імені студентів, інша – від імені досвідчених вчителів. Роздаються листи паперу форматом А-4, на яких команда «студентів» малює картину на тему: «Чудовий час студентства», а команда «професіоналів» – «Чудова пора професійної зрілості». Потім кожна команда на звороті свого аркуша (верхня його половина) перераховує 6 позитивних проявів ІСПД або 6 негативних проявів ІСПД. Три найяскравіші, на думку команди, прояви група виділяє (підкреслює). Через 15-20 хвилин роботи команди обмінюються папірцями. Інша команда, в нижній вільній частині отриманого аркуша записує 6 негативів у вказаних проявах, а найголовніший мінус виділяють (підкреслюють). Надалі команди демонструють свою творчість та проговорюють плюси та мінуси тих чи інших проявів у конкретних ситуаціях. Ведучий ставить питання про те, від яких проявів ІСПД кожний з учасників захоче (захотів) відмовитися, або взяти (взяв) у своє портфоліо, а також просить «студентів» вказати свої індивідуальні якості, які дозволяють їм досягти вершин педагогічної майстерності.

Обговорення: Який стиль з яких позицій і в яких ситуаціях може мати найбільше плюсів і найменше мінусів? Чому? Які необхідні професійно-важливі якості у вас вже сформовані? Ведучий, підводячи підсумки, каже, що найбільш привабливе знайдено учасниками в періоді студентства і що – в приходить з досвідом, а також звертає увагу на те, який стиль професійної діяльності та які якості учасники групи вказували найбільш часто.

3. Вправа «Трактування».

Мета: пошук альтернативного погляду на подію, розвиток навичок емпатії (15 хв.).

Обладнання: картки з позначенням дійових осіб.

Хід вправи: Учасникам, які об'єднуються в групи по 4-5 чоловік, зачитується ситуація (яка не має закінчення). «Підліток, намагаючись

вразити однолітків та підвищити в їх очах свою значущість, приніс до класу папугу, що вміє говорити. Під час пояснення вчителем правил виконання нових фізичних вправ птах вирвався з рук хазяїна ...». Учасників просять описати ситуацію очима різних персонажів:

1. Безпосередньо задіяних героїв (підліток, папуга, вчителька, дівчина, закохана в головного героя, рибки з акваріума, скелет в шафі тощо).

2. Стороннього спостерігача, що опинився поруч (прибиральниця, директор школи тощо).

3. Газетний репортер.

4. Представника МОНУ.

Обговорення: Які варіанти трактовки подій були найбільш оригінальні, незвичайні? В яких життєвих ситуаціях важливе вміння подивитися на подію під іншим кутом, поставивши себе на місце інших учасників? На що більше зверталась увага під час трактування подій – на особливості особистості того, хто в них потрапив, чи на вплив ситуації, в якій він опинився? (Згідно результатів психологічних досліджень, поведінка людини визначається якостями його особистості лише на 30%, а на 70% - особливостями ситуації, в якій він знаходиться). Чим ми схильні пояснювати причини поведінки інших людей в реальних життєвих і педагогічних ситуаціях?

4. Вправа «Дерево мого «Я»».

Мета. Усвідомлення себе в системі професійного та особистісного спілкування; усвідомлення професійних утруднень (15-20 хв.).

Хід вправи: Ведучий: «Давайте здійснемо екскурсію вглиб власного «Я». Це «Я» можна зобразити у вигляді дерева з різними гілочками і коренями. Корені – це підгруддя, на яке ви спираєтеся у вашому житті, в т.ч. професійному. Стовбур, гілки – це ваші професійно-особистісні якості, що ведуть вас по життю, в т.ч. педагогічному. Це основні ваші індивідуально-особистісні ресурси, що допомагають вашому професійному зростанню. Вони можуть бути активні, повні життя, а можуть засихати. Які причини можливого ураження вашого дерева? Вони зовнішні чи внутрішні? Кульки омели, яка паразитує на дереві, дупла позначатимуть ті недоліки, які заважають вам у професійному зростанні. Якими вони будуть? Позначте їх у відповідних місцях дерева. Які зовнішні «процеси», «об'єкти» сприяють або перешкоджають вашому професійному становленню, формуванню індивідуального стилю і педагогічної майстерності? Намалюйте їх. Чи є на вашому дереві плоди. Що вони позначають?».

Після індивідуальної роботи, учасники об'єднуються в групи: 1 – зображує узагальнений образ «Я – професіонал», вказуючи якості, об'єкти, які сприяють професійному становленню, реалізації індивідуального стилю тощо. 2 – зображує узагальнений образ «Перешкоди становлення мого професійного Я», вказуючи якості, об'єкти, які перешкоджають формуванню ІСПД, самореалізації тощо.

5. Вправа «Порахуємо».

Мета: підтримати працездатність (5 хв.).

Хід вправи: Учасникам, які розміщуються по колу ведучий пропонує порахувати: один, два, три тощо. «Перший почне рахувати, а наступний (за годинниковою стрілкою) продовжить. Рахувати потрібно якомога швидше. В процесі рахунку, необхідно пам'ятати про одну умову: замість промовляння числа, в яке входить цифра 4, ви повинні плескати в долоні. Той, хто помиляється, вибуває з гри. Будьте уважні. Після проходження першого кола, ведучий розширює завдання: замість промовляння числа, в яке входить цифра 9, ви повинні захопити себе за ніс, замість промовляння числа, в яке входить цифра 4, ви повинні продовжувати плескати в долоні.

6. Вправа «16 асоціацій».

Мета: виявлення асоціативних уявлень про роботу та перешкод до задоволення від роботи; аналіз напрямів для професійного зростання (60 хв.).

Матеріали: листи формату А4, фломастери (олівці) за кількістю учасників.

Хід вправи: Горизонтально покладений лист формату А4 ділиться на 5 рівних вертикальних колонок. В першій колонці записуються 16 асоціацій на слова «моя робота». В другу колонку пишемо асоціації на слова з першої колонки, об'єднуючи їх попарно: асоціація на перше і друге слово, асоціація на третє і четверте слово, потім – на п'яте і шосте тощо. Таким чином, у другій колонці отримуємо вже вісім асоціацій. В третій колонці процедура повторюється, і ми отримуємо 4 слова. Продовжуємо до тих пір, поки в останній, п'ятій колонці не залишиться тільки одна асоціація. Її також необхідно зобразити у вигляді схематичного малюнка. Тепер у кожного є два зображення – малюнок перешкоди щодо формування індивідуального стилю і образне асоціативне уявлення про власний ІСПД.

Обговорення та порівняння малюнків, виділення спільних елементів, аналіз сильних і слабких рис та можливих напрямків для розвитку педагогічної майстерності.

7. Вправа «Професійне «Я»».

Мета: Підвищення самооцінки; гармонізація емоційного стану; розвиток позитивної концепції «Я-вчитель» (10-15 хв.).

Хід вправи: На окремому листі пропонується намалювати сонце так, як його малюють діти: «У кружечку напишіть власне ім'я або намалюйте себе як вчителя фізичної культури і спортсмена. Біля кожного променя напишіть що-небудь гарне про себе з професійної точки зору. Задача – написати про себе якнайкраще. Покладіть цей листочок у свій щоденник і, якщо у вас з'явиться нова якість, додайте промінчик до сонця».

8. Вправа «Долоні».

Мета: визначення емоційного стану учасників наприкінці тренінгового заняття. Чи змінився емоційний стан учасників? Що сподобалось? Чого було забагато?

Заняття 3.

Мета: розширення знань про способи, мотиви, роль інших людей в процесі професійного становлення, та місце професії в житті учасників тренінгу; формування індивідуального стилю професійної діяльності та аналіз образу власного Я.

1. Вправа «Побажання».

Мета: поглиблення емоційних зв'язків між учасниками, налаштування на активну роботу (5 хв.).

Матеріали: м'яч або м'яка іграшка.

Хід вправи: учасники кидають один одному м'яч, бажаючи чогось приємного на час заняття. Наприклад, «радості», «творчого натхнення» тощо. Побажання повинні бути короткі (1-2 слова). М'яч повинен потрапити до кожного учасника. Ведучий пильнує, щоб кожний з учасників отримав приємні слова.

2. Вправа «Інтерв'ю»

Мета: знайомство з особливостями професійного становлення учасників тренінгу (15-20 хв.).

Матеріали: відсутні.

Хід вправи: Ведучий пропонує учасникам об'єднатися в пари. Один з учасників протягом 1 хв. бере інтерв'ю в іншого, задаючи питання, що стосуються його професійного становлення та індивідуального стилю

його професійної діяльності. За сигналом ведучого учасники обмінюються ролями. На завершення проведення інтерв'ю обома учасниками, один з них стає за спиною в іншого та від імені учасника, який сидить, починає розповідати про нього. Потім учасники міняються місцями. На завершення проведення вправи проводиться обговорення.

3. Вправа «Мій сьогоднішній вибір».

Мета: Оцінювання педагогічної позиції учасників (15-20 хв.).

Обладнання: маркер, папір формат А-2 (або дошка).

Хід вправи: Ведучий ставить на дошці (фліп-чарті) крапку, біля якої пише: «Я». Від крапки проводить лінії, кількість яких дорівнює числу учасників. По черзі, кожний з них підходить до дошки і пише на кінці однієї з вільних ліній ім'я того учасника з групи, якого б він обрав своїм викладачем. Заздалегідь слід пояснити, що не варто орієнтуватися на дружні зв'язки або міжособистісну симпатію. Ідеться лише про професійні стосунки (оцінюється педагогічна позиція члена групи). Після здійснення вибору, кожний учасник пояснює свою позицію. Після обговорення тренер обов'язково зауважує, що незначна кількість або відсутність вибору в того чи іншого учасника не свідчить про низьке поцінування його групою. Очевидно, на цьому етапі професійного становлення майбутній учитель фізичної культури не мав змоги проявити себе в педагогічній діяльності. Такому учаснику пропонується провести самоаналіз «Що треба зробити, щоб оточуючі побачили в моїх діях прояви індивідуального стилю професійної діяльності?». Цю вправу можна проводити тільки тоді, коли в групі встановлено відверті стосунки, а самі студенти можуть обговорювати свої успіхи або невдачі без психологічних ускладнень.

4. Вправа «Мотиваційна складова у формуванні ІСПД».

Мета: В процесі проведення даної вправи вирішується завдання осмислення відмінностей в педагогічних діях на початку практики і в процесі накопичення професійного досвіду (30 хв.).

Обладнання: аркуші форматом А-4, фломастери (олівці).

Хід вправи: Ця вправа може проводитись в двох варіантах. Перший варіант. Невеликий аркуш ділиться на три частини. Присутнім пропонується відповісти на запитання «Як ви дієте у складних педагогічних ситуаціях?» з позиції минулого, теперішнього, майбутнього: перед початком педагогічної практики, під час педагогічної практики; в майбутньому. Другий варіант. Намалювати три малюнки на тему: «Я майбутній учитель фізичної культури»: до початку педагогічної

практики; під час практики; через 5 років після завершення навчання. Присутні діляться, в першу чергу, власними враженнями від своїх записів або малюнків. Важливо, щоб вони самі змогли побачити можливі відмінності в змісті, кольоровій гамі зображеного.

5. Вправа «Оплески».

Мета: розім'яти м'язи, відпочити (5 хв.).

Обладнання: відсутнє.

Хід вправи: тренер розміщує учасників на стільцях по колу, послідовно кілька разів пропонує підвестися тим, хто має певне уміння чи якість, щось любить або бажає чомусь навчитися; інші учасники групи активно аплодують тим, хто підвівся. (Наприклад, «Підведіться з міста всі ті, хто вміє вишивати». Оплески! «Підвідіться з міста всі ті, хто вміє кататися на гірських лижах». Оплески! тощо).

6. Метод активного навчання «Алфавіт».

Мета: Розвиток мислення, інтелекту, свідомості учасників через організацію процесів мислєдїяльностї, смислотворчостї і творчої пізнавальної діяльностї (30 хв.).

Обладнання: технологїчна карта: лист ватману, на якому зверху униз із лївої сторони записаний маркером алфавїт (за винятком букв, із яких не можуть починатися слова); 2-4 маркера рїзних кольорів.

Хїд вправи: На дощцї або стїні розміщується технологїчна карта. На першому етапї («Смислотворчїсть») ведучий пропонує учасникам розкрити змїст дослїджуваного поняття (у нашому прикладї це «їндивїдуальний стиль професїйної діяльностї учителя фїзичної культури»), заповнивши технологїчну карту (вписати маркером у кожний рядок вїдповїдної букви алфавїту слова, що починаються з цїєї букви і розкривають змїст поняття, що дослїджується). По черзї кожному учаснику (або одночасно двом учасникам) пропонується вписати в технологїчну карту свої поняття. Кожний учасник може записати вїд одного до декїлькох понять. Той учасник, що записує своє поняття на технологїчну карту, промовляє його вголос. Заповнення технологїчної карти закінчується тодї, коли бїля неї побували всї учасники не менше одного разу і коли на кожну букву алфавїту на технологїчній картї записане хоча б одне слово-поняття. Наприклад, так може бути заповнена технологїчна карта з поняттям «їндивїдуальний стиль»: А Адаптація Б Бажання, багатовимїрність В Визначеність в професїї Г Група професїйна Д Дїя, діяльність І Інтеграція тощо. На другому етапї («Аналїтичному») учасникам пропонується з усїх записаних на технологїчній картї слїв

виділити три, що найбільше відбивають сутність досліджуваного поняття. Вибір кожного учасника технології ведучий відзначає на технологічній карті точкою («плюсом» або іншим знаком), поставленої над обраним словом. Після того як відзначений вибір всіх учасників технології (у тому числі і ведучого), останній називає слова, що мають найбільше число виборів, і підкреслює їх маркером.

Виділені поняття – це думка групи про сутність досліджуваного поняття. На третьому, «Рефлексивному» етапі реалізація методу закінчується аналізом діяльності учасників, їхньої взаємодії. Алгоритм рефлексії може бути таким:

- зафіксувати стан свого знання про досліджуване поняття, наскільки воно змінилося;
- визначити причини цього стану;
- оцінити свою діяльність і важливість цього методу для себе.

При організації рефлексії, ведучий пропонує учасникам методу висловитися.

7. Вправа «Валіза, кошик, м'ясорубка».

Мета: забезпечення зворотного зв'язку (5 хв.).

Хід проведення: Учасникам пропонується три великих аркуші, на одному з них намальована валіза, на іншому – кошик для сміття, на останньому – м'ясорубка. На жовтому листочку, який прикріплюється до плакату з зображенням валізи, необхідно намалювати те важливе, що учасник досяг під час роботи в групі й хоче забрати з собою щоб використати в своїй діяльності. На синьому листочку – те, що виявилось непотрібним, некорисним, те, що можна відправити в «кошик для сміття». Сірий листочок – це те, що виявилось потрібним, не готовим до використання в своїй практиці. Таким чином, те, що треба домислити, допрацювати, «докрутити» відправляється на аркуш з зображенням м'ясорубки. Листочки пишуться анонімно і приклеюються учасниками самостійно.

Заняття 4.

Мета: поглиблення знань про педагогічну творчість і педагогічну майстерність в контексті формування індивідуального стилю професійної діяльності учителів фізичної культури.

1. Вправа «Компліменти».

Мета: встановлення зворотного зв'язку (позитивного та підтримуючого за характером) між учасниками тренінгу в більш

персоніфікованій формі; поглиблення емоційних зв'язків між учасниками, налаштування на активну роботу (5 хв.).

Матеріали: відсутні.

Хід вправи: Виконується в загальному колі, стоячи. Учасники промовляють один одному компліменти, охоплюючи всіх своєю увагою.

Інформаційний блок. Педагогічна творчість учителя, – це особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителя й учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними, спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя. Формування творчої особистості учня в навчально-виховному процесі розглядається як процес фасилітації, тобто полегшення, сприяння творчій навчальній діяльності, стимулювання творчої активності. Творчий педагог завжди є дослідником, готовим працювати в нових умовах, здатним бачити проблеми і знаходити оптимальні дидактичні, виховні, методичні та інші педагогічні рішення. Результатом узагальнення досліджень вчених, таких як В. Кузьміна, С. Сисоєва, М. Ярмаченко є визначення провідних положень щодо педагогічної творчості, які мають вирішальне значення для формування ІСПД:

- основним продуктом творчості є створення нового в собі самому;
- об'єктом і результатом педагогічної творчості є жива особистість;
- особистість та інструмент творчості співпадають;
- педагогічна майстерність жорстко обмежена в часі і насичена імпровізацією, її результати увиразнюються у проявах ІСПД;
- педагогічна майстерність – це завжди співтворчість.

2. **Кросворд «Педагогічна майстерність».**

Мета: активізація мисленевої діяльності, розширення знань про складові педагогічної майстерності (15-20 хв.).

Матеріали: роздруковані кросворди на листі форматом А-4.

Хід вправи: Учасникам пропонується об'єднатися в групи для розгадування кросворда. По завершенні роботи, тренер розміщує кросворди на дошці, вказуючи на зв'язок центральних понять «майстер» - «педагог» в педагогічній майстерності.

6 3 7 1 2 4 5 М А Й С Т Е Р 7 6 4 2 5 1 П Е З Д А Г О Г

Питання та відповіді до кросворду «Майстер». 1. Здатність активно впливати на іншу особистість (динамізм). 2. Аналіз власного внутрішнього світу, своєї діяльності (самоаналіз). 3. Індивідуальна позиція педагога, (тобто складне особистісне утворення, яке

характеризується позитивним ставленням до власної професійної діяльності, установкою та готовністю до творчої педагогічної праці, стійким способом поведінки, що базується на педагогічному такті, почутті професійного обов'язку та відповідальності, педагогічній взаємодії, стилі гуманного ставлення до учнів, потреби в самовдосконаленні). 4. Спонукальний прийом педагогічного впливу (авансування). 5. Виразальні рухи всього тіла або окремої її частини, пластика тіла (пантоміміка). 6. Професійно-особистісна якість, здатність педагога, що характеризується потребою в спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника (комунікабельність). 7. Стиль керівництва, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного (демократичний).

Питання та відповіді до кросворду «Педагог». 1. Прийом педагогічного впливу (прохання). 2. Здатність до творчості, спроможність генерувати ідеї (креативність). 3. Техніка мовлення, що полягає в чіткій вимові звуків, слів, фраз (дикція). 4. Розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання (емпатія). 5. Психічний вплив однієї особи на іншу (чи групу осіб), розрахований на некритичне сприйняття і прийняття слів, висловлених в них думок і волі (сугестія). 6. Доброзичливо-глузливе ставлення до чого-небудь, спрямоване на викриття вад (гумор). 7. Специфічна форма спілкування, що здійснюється в вигляді словесного обміну репліками між співрозмовниками (діалог).

Обговорення: Чи можете Ви назвати приклади проявів педагогічної творчості з досвіду (власного або своїх колег)? Які індивідуальні властивості та суспільні умови сприяють, а які перешкоджають проявам творчості? Які ознаки педагогічної майстерності, крім запропонованих в кросворді, ви можете назвати ще?

3. Вправа «Автопортрет».

Мета: зображення власного образу Я, порівняння власного образу Я з прийняттям його іншими (60 хв.).

Обладнання: аркуші формат А-4, олівці, фломастери.

Хід вправи: Ведучий пропонує учасникам уявити себе відомими художниками, яким запропонували взяти участь у престижній виставці та надати власний автопортрет. Готового автопортрету немає, тому всі учасники розмішуються по приміщенню, щоб його написати. Автопортрет може бути виконаний в будь-якому художньому напрямі: абстракціонізм, реалізм, кубізм, символізм, тощо. Так як процес

творчості дуже інтимний, при написанні портретів художники не повинні спілкуватися і показувати свої роботи. Підписувати роботи також не потрібно. По закінченні роботи, ведучий збирає їх.

Ведучий: «А тепер давайте уявимо, що на цю престижну виставку, запросили мистецтвознавців – експертів, яких попросили за манерою письма з'ясувати автора портрета» (тренер роздає роботи таким чином, щоб автор не отримав свій портрет). Після того, як мистецтвознавці визначають автора, тобто підпишуть його прізвище на роботі, учасники сідають в вузьке коло. Мистецтвознавці, по черзі представляють портрети, пояснюють, чому саме вони поставили той чи інший підпис. Тренер просить авторів не коментувати «мистецтвознавців» і не вказувати на правильність чи неправильність їх визначення. Будь хто може задавати «мистецтвознавцю» уточнюючі питання. По закінченню представлення всіх робіт, тренер бере автопортрети і по черзі кладе їх в центр кола, запитуючи: «Чий це автопортрет?». Після визначення всіх «авторів» проводиться обговорення.

4. Тест «Особливості індивідуального стилю педагогічної діяльності».

Шкали: Стилі педагогічної діяльності: емоційно-імпровізаційний, емоційно-методичний, розмірковувально-імпровізаційний, розмірковувально методичний.

Мета: Аналіз учителем особливостей індивідуального стилю своєї педагогічної діяльності і формулювання рекомендацій щодо вдосконалення цього стилю.

Опис тесту: В основу методики покладено підхід, розроблений А. Марковою спільно з А. Ніконовою. У основу увиразнення стилю в роботі вчителів авторами були покладені наступні ознаки:

- змістовні характеристики стилю (переважна орієнтація вчителя на процес або результат своєї праці,
- розгортання вчителем орієнтовного та контрольного-оцінного етапів у своїй праці);
- динамічні характеристики стилю (гнучкість, стійкість, переключення тощо);
- результативність (рівень знань і навичок навчання у школярів, а також інтерес учнів до предмету).

Інструкція до тесту: Відповідайте «Так» або «Ні» на запитання тесту.

ТЕСТ

1. Ви складаєте детальний план уроку?
2. Ви плануєте урок лише в загальних рисах?
3. Чи часто Ви відхиляєтеся від плану уроку?
4. Відхиляєтеся Ви від плану, помітивши пробіл у знаннях учнів або труднощі в засвоєнні матеріалу?
5. Ви відводите більшу частину уроку пояснення нового матеріалу?
6. Ви постійно стежите за тим, як засвоюється новий матеріал в процесі пояснення?
7. Чи часто Ви звертаєтеся до учнів з питаннями в процесі пояснення?
8. В процесі опитування чи багато часу Ви відводите відповіді кожного учня?
9. Ви завжди домагаєтеся абсолютно правильних відповідей?
10. Ви завжди маєте наміру звертатися опитуваний самостійно виправив свою відповідь?
11. Ви часто використовуєте додатковий навчальний матеріал при поясненні?
12. Ви часто міняєте теми роботи на уроці?
13. Чи допускаєте Ви, щоб опитування учнів спонтанно перейшов в колективне обговорення або пояснення нового навчального матеріалу?
14. Ви відразу відповідаєте на несподівані запитання учнів?
15. Ви постійно стежите за активністю всіх учнів під час опитування?
16. Чи може непідготовленість або настроїв учнів під час уроку вивести Вас з рівноваги?
17. Ви завжди самі виправляєте помилки учнів?
18. Ви завжди укладаєтеся в рамки уроку?
19. Збудую стежите за тим, щоб учні відповідали і виконували перевірочні роботи самостійно: без підказок, які не підглядаючи в підручник?
20. Ви завжди докладно оцінюєте кожну відповідь?
21. Як різняться ваші вимоги до сильних і слабких учнів?
22. Чи часто Ви захочуєте за хороші відповіді?
23. Чи часто Ви сварите учнів за погані відповіді?
24. Чи часто Ви контролюєте знання учнів?
25. Чи часто Ви повторюєте пройдений матеріал?
26. Ви можете перейти до вивчення наступної теми, що не будучи впевненим, що попередній матеріал засвоєний всіма учнями?
27. Як Ви думаєте, учням зазвичай цікаво у Вас на уроках?
28. Як Ви думаєте, учням зазвичай приємно у Вас на уроках?

29. Ви постійно підтримуєте високий темп уроку?
30. Ви сильно переживаєте невиконання учнями домашнього завдання?
31. Ви завжди вимагаєте чіткого дотримання дисципліни на уроці?
32. Вас відволікає «робочий шум» на уроці?
33. Ви часто аналізуєте свою діяльність на уроці?

Обробка та інтерпретація результатів тесту

Ключ до тесту:

ЕІС (15 питань): 2, 3, 5, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 22, 26, 27, 28, 29

ЕМС (25): 1,3,4,5,6,7,9,11,12,15,16,17,19,20,22,23,24,25,27,28,29,30,31,32, 33.

РІС (17): 2,3,4,6,7,8,9,10,11,13,18,20,22,25,26,27,28.

РМС (16): 1,4,6,7,8,9,10,18,19,20,23,24,25,31,32,33.

За кожний збіг з ключем нараховується 1 бал. Для визначення домінуючого стилю педагогічної діяльності рекомендується використовувати вираженість того чи іншого стилю у відсотках. Для цього кількість балів, набрана респондентом, за даним стилем, необхідно розділити на загальну кількість питань, що входять в дану шкалу.

Опис стилів педагогічної діяльності:

Емоціонально-імпровізаційний стиль (ЕІС). Вчителі з ЕІС відрізняє переважна орієнтація на процес навчання. Пояснення нового матеріалу такий вчитель будує логічно, цікаво, однак у процесі пояснення у нього часто відсутній зворотний зв'язок з учнями. Під час опитування вчитель з ЕІС звертається до великої кількості учнів, в основному сильних, цікавих йому, опитує їх у швидкому темпі, задає неформальні питання, але мало дає їм говорити, не чекає, поки вони сформулюють відповідь самостійно. Для вчителя з ЕІС характерно недостатнє адекватне планування навчально-виховного процесу. Для відпрацювання на уроці він обирає найбільш цікавий навчальний матеріал; менш цікавий матеріал, хоча і важливий, він залишає для самостійного розбору учнями.

У діяльності вчителя з ЕІС недостатньо представлені закріплення і повторення навчального матеріалу, контроль за знаннями і вміннями учнів. Учителя з ЕІС відрізняє висока оперативність, використання великого арсеналу різноманітних методів навчання. Він часто практикує колективні обговорення, стимулює спонтанні висловлювання учнів. Для вчителів з ЕІС характерна інтуїтивність, що виражається в частому невмінні проаналізувати особливості та результативність своєї діяльності на уроці.

Емоційно-методичний стиль (ЕМС). Для вчителя з ЕМС характерні орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування

навчально-виховного процесу, висока оперативність, деяке переважання інтуїтивності над рефлексивністю.

Орієнтуючись як на процес, так і на результати навчання, такий учитель адекватно планує навчально-виховний процес, поетапно відпрацьовує весь навчальний матеріал, уважно стежить за рівнем знань всіх учнів (як сильних, так і слабких), в його діяльності постійно представлені закріплення і повторення навчального матеріалу, контроль знань учнів.

Такого вчителя відрізняє висока оперативність, він часто змінює види роботи на уроці, практикує колективні обговорення.

Використовуючи настільки ж багатий арсенал методичних прийомів при відпрацюванні навчального матеріалу, що і вчитель з ЕІС, вчитель з ЕМС на відміну від останнього прагне активізувати дітей, які міцно зацікавилися не зовнішньої розважальністю занять з фізичної культури, а особливостями самої дисципліни.

Розмірковувально-імпровізаційний стиль (РІС). Для вчителя з РІС характерні орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу.

У порівнянні з вчителями емоційних стилів вчитель з РІС проявляє меншу винахідливість у підборі і варіюванні методів навчання, не завжди здатний забезпечити високий темп роботи, рідше практикує колективні обговорення, відносний час спонтанній мові його учнів під час уроків менше, ніж на уроках у вчителів з емоційним стилем.

Учитель з РІС менше говорить сам, особливо під час опитування, вважаючи за краще впливати на учнів непрямим шляхом (за допомогою підказок, уточнень тощо), даючи можливість учневі детально оформити відповідь.

Розмірковувально-методичний стиль (РМС). Орієнтуючись переважно на результати навчання і адекватно плануючи навчально-виховний процес, учитель з РМС проявляє консервативність у використанні засобів і способів педагогічної діяльності.

Висока методичність (систематичність закріплення, повторення навчального матеріалу, контролю знань учнів) поєднується з малим, стандартним набором використовуваних методів навчання, перевагою репродуктивної діяльності учнів, рідкісним проведенням колективних обговорень.

В процесі опитування вчитель з РМС звертається до невеликої кількості учнів, даючи кожному багато часу на відповідь, особливий час

приділяючи слабким учням. Для вчителя з РМС характерна в цілому рефлексивність.

Рекомендації щодо вдосконалення вчителем індивідуального стилю своєї педагогічної діяльності:

Після того як Ви визначили свій стиль роботи, пропонуємо Вам ознайомитися із загальною характеристикою цього стилю.

Потім зіставте, будь ласка, виділені особливості зі специфікою процесу і результативністю Вашої діяльності. У разі збігу на основі пропонованих рекомендацій складіть індивідуальний план вдосконалення свого ІСПД і приступайте до його виконання.

Після закінчення педагогічної практики оцініть, наскільки успішною виявилася ця робота.

У разі необхідності зверніться за допомогою до своїх колег.

Інтерпретації результатів тесту:

Емоційно-імпровізаційний стиль (EIC)

Ви володієте багатьма перевагами: високим рівнем знань, артистизмом, контактністю, проникливістю, умінням цікаво подати навчальний матеріал, активізувати учнів змістом самого заняття, керувати колективною роботою, варіювати різноманітні форми і методи навчання. Ваші уроки відрізняє сприятливий психологічний клімат. Однак Вашу діяльність характеризують і певні недоліки: відсутність методичності (недостатня представленість у Вашій діяльності закріплення і повторення навчального матеріалу, контролю знань учнів). Можливо недостатня увага до рівня знань слабких учнів, недостатня вимогливість, завищена самооцінка, демонстративність, підвищена чутливість, що обумовлює Вашу надмірну залежність від ситуації на уроці.

В результаті у Ваших учнів стійкий інтерес до досліджуваного предмета і висока пізнавальна активність поєднуються з неміцними знаннями, недостатньо сформованими навичками навчання.

Спробуйте:

- Дещо зменшити кількість часу, відведеного для пояснення нового матеріалу.
- У процесі пояснення ретельно контролювати, як засвоюється матеріал (для цього через певні проміжки часу можна звертатися до учнів з проханням повторити сказане або відповісти на питання).
- Ніколи не переходьте до вивчення нового матеріалу, не будучи впевненим, що попередній засвоєний усіма учнями.
- Уважно ставтеся до рівня знань слабких учнів.

- Ретельно відпрацюйте весь навчальний матеріал, приділяючи велику увагу закріпленню та повторенню. Не бійтеся і не уникайте «нудних» видів роботи – відпрацювання правил, повторення.
- Намагайтеся активізувати учнів не зовнішньою розважальністю, а викликати у них інтерес до особливостей самої дисципліни.
- Під час опитування більше часу приділіть відповіді кожного учня, домагайтеся правильної відповіді, ніколи не виправляйте відразу помилки: нехай учень сам чітко сформулює і виправить свою відповідь, а Ви допомагайте йому уточненнями і доповненнями. Завжди давайте детальну та об'єктивну оцінку кожної відповіді.
- Підвищуйте вимогливість. Слідкуйте, щоб учні відповідали і виконували перевірочні роботи самостійно, без підказок і підглядання.
- Намагайтеся докладно планувати урок, виконувати намічений план і аналізувати свою діяльність на уроці.

Емоційно-методичний стиль (ЕМС). Вас відрізняють дуже багато достоїнств: високий рівень знань, контактність, проникливість, висока методичність, вимогливість, уміння цікаво подати навчальний матеріал, вміння активізувати учнів, викликаючи у них інтерес до розвитку фізичної культури, уміле використання і варіювання форм і методів навчання.

В результаті у Ваших учнів висока мотивація поєднуються з високою пізнавальною активністю і сформованими навичками учня.

Однак Вам властиві і деякі недоліки: дещо завищена самооцінка, деяка демонстративність, підвищена чутливість, що зумовлюють Вашу зайву залежність від ситуації на уроці, настрою і підготовленості учнів.

Спробуйте:

- Менше говорити на уроці, даючи можливість повною мірою проявити себе Вашим учням. Не виправляти відразу помилки, а шляхом численних уточнень, доповнень, підказок домагатися, щоб учень сам зрозумів свою помилку і проявив бажання її виправити. Власні формулювання пропонуйте лише тоді, коли це дійсно необхідно.
- По можливості намагайтеся проявляти більше стриманості.

Розмірковувально-імпровізаційний стиль (РІС)

Ви маєте дуже багато переваг: високий рівень знань, контактність, проникливість, вимогливість, уміння ясно і чітко викласти навчальний матеріал, уважне ставлення до рівня знань всіх учнів, об'єктивну самооцінку, стриманість.

У Ваших учнів інтерес до досліджуваного предмета поєднується з міцними знаннями і сформованими навичками навчання.

Однак, Вашу діяльність характеризують і певні недоліки: недостатньо широке варіювання форм і методів навчання, недостатня увага до постійного підтримання дисципліни на уроці.

Ви багато часу відводите відповіді кожного учня, домагаєтеся, щоб він детально сформував свою відповідь, об'єктивно оцінюєте його, що підвищує ефективність Вашої діяльності. У той же час подібна манера перевірки знань, вмінь і навичок обумовлює деякі уповільнені темпи уроку. Цей недолік можна компенсувати, ширше використовуючи різноманітні методи роботи.

Спробуйте:

- Частіше практикувати колективні обговорення, проявляти більше винахідливості в підборі захопливих для учнів тем.
- Виявляти більше нетерпимості до порушень дисципліни на уроці. Відразу і строго вимагайте тиші на кожному уроці, і в кінцевому рахунку Вам не доведеться робити такої кількості дисциплінарних зауважень.

Розмірковувально-методичний стиль (РМС)

Ви володієте багатьма перевагами: високою методичністю, уважним ставленням до рівнів знань всіх учнів, високою вимогливістю.

Однак Вашу діяльність характеризують і певні недоліки: невміння постійно підтримувати в учнів інтерес до досліджуваного предмета, використання стандартного набору форм і методів навчання, перевагу репродуктивної, а не продуктивної діяльності учнів, нестабільне емоційне ставлення до учнів. Внаслідок цього у Ваших учнів сформовані навички навчання та міцні знання поєднуються з відсутністю інтересу до занять фізичною культурою. Перебування на Ваших уроках для багатьох з них викликає підвищену втомлюваність і не завжди цікаво. На Ваших уроках нерідко відсутній сприятливий психологічний клімат.

Спробуйте:

- Ширше застосовувати заохочення вдалої демонстрації засвоєного, менш різко засуджувати невдалі виступи. Адже від емоційного стану Ваших учнів в кінцевому рахунку залежать і результати їх навчання та фізичного розвитку.
- Постарайтеся розширити свій арсенал методичних прийомів, ширше варіювати різноманітні форми занять. Не обмежуйтеся лише репродуктивними видами роботи, стимулюйте творчі пошуки учнів. Намагайтеся використовувати різні вправи для активізації фізичного розвитку дитини.

- Частіше практикуйте індивідуальні бесіди із залученням учнів до рефлексії досягнень і обговорення перспектив фізичного розвитку, здорового способу життя, наводячи приклади із життя спортивних кумирів молоді.

5. Вправа «Скріпки».

Мета: пошук шляхів творчого удосконалення виконання знайомих дій (10 хв.).

Обладнання: скріпки.

Хід вправи: Учасники поділяються на підгрупи по 5-6 чоловік. В кожного з них по чотири скріпки. Перше завдання: якомога скоріше скласти з них ланцюжок (один на кожен підгрупу, використавши всі скріпки). Ведучий фіксує мінімальний та максимальний час, який був витрачений на виконання завдання. Друге завдання: якомога швидше розібрати ланцюжок. Після виконання завдання учасникам надається 1 хвилина для обговорення та пошуку методів прискорення виконання завдання. Ведучий пропонує повторити виконання завдання, фіксуючи максимальний і мінімальний час. По закінченні другої спроби, результати порівнюються.

Обговорення: Наскільки швидко вдалося виконати вправу вдруге? З чим пов'язане прискорення – з тим, що пройшло тренування чи з тим, що був винайдений більш ефективний спосіб діяльності, чітка координація дій учасників? Наскільки реально спланувати діяльність, розподілити дії?

6. Вправа «Рефлексивна мішень».

Мета: Підведення підсумків тренінгу (5 хв.).

Обладнання: шаблон «мішень» на аркуші ватману, кольорові олівці, фломастери.

Хід вправи: На аркуші ватману малюється мішень, яка ділиться на чотири (можна більше або менше) сектори. У кожному з секторів записуються параметри для рефлексії групової взаємодії, діяльності, що відбулись. Наприклад, 1-й сектор – оцінка змісту; 2-й сектор – оцінка форми, методів взаємодії; 3-й сектор – оцінка діяльності ведучого; 4-й сектор – оцінка власної діяльності. Кожний учасник маркером або фломастером (ручкою, олівцем) чотири рази (по одному в кожному сектор) «стріляє» у мішень, роблячи мітку (крапку, «плюс» тощо). Мітка відповідає його оцінці результатів взаємодії, що відбулася. Якщо учасник дуже низько оцінює результати, то мітка ставиться їм в «молоко» або в поле «О»

на мішені, якщо вище, то в поле «3». Якщо результати оцінюються дуже високо, то мітка ставиться в «яблучко», у поле «5» мішені.

Після того як кожний учасник взаємодії «вистрілив» (поставив чотири мітки) у рефлексивну мішень, вона вивіщується на загальний огляд і тренер організує її короткий аналіз, який дає підстави стверджувати, що розроблений та проведений тренінг сприяв розширенню знань майбутніх учителів фізичної культури щодо поглиблення їхніх знань, передумов та компонентів професійного становлення та розвитку; розширенню системи уявлень учасників про власний образ «Я-професіонал»; визначенню їх пріоритетів у професійної діяльності та може розглядатися як один з чинників формування індивідуального стилю професійної діяльності учителів фізичної культури.

Контрольно-залікове заняття

Обов'язковим завданням педагогічної практики на всіх її етапах є створення портфоліо, в якому відображені дії студента-практиканта, його досягнення і помилки. На заключному контрольно-заліковому занятті уточнюються результати самоаналізу, здійснюється обговорення змісту портфоліо та оцінюються рівні сформованості ІСПД.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правова література

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2017. – №38–39. – С. 380. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – №14. – С. 80. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3808-12>.
4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – №37–38. – С. 2004. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Основна література

1. Балл Г.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи / Г.О. Балл, В.О. Медінцев // Горизонти освіти. – 2011. – № 3. – С. 7–14.
2. Бугаєнко Т. В. Модель формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики / Т. В. Бугаєнко // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 15. / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. В. О. Радкевич та ін.] – Вид. Євенок О. О., 2018. – С. 34–41.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Забокрицька О. І. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб професійного становлення майбутніх учителів / О. І. Забокрицька // Радянська школа – 1991. – №1. – С. 76–79.
5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : [наук. – метод. посібник] / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000 – 312 с. – (Міжрегіональна академія управління персоналом).
6. Карченкова М. Особливості професійної діяльності фахівців фізичної культури і спорту / М. Карченкова // Спортивний вісник Придніпров'я : науково-практичний журнал – Дніпропетровськ, 2006. – № 2–3. – С. 72–74.

7. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы / Климов Е.А. – Казань, 1969. – 110 с.
8. Красюк Л. В. Моделювання педагогічних ситуацій / Красюк Л. В. – К. : Міленіум, 2007. – 118 с.
9. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
10. Мерлин В. С. Индивидуальный стиль общения / В. С. Мерлин // Психологический журнал. – 1992. – №4. – С. 26–36.
11. Однолеток Т. В. Організація педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури та її вплив на подальше навчання у ВНЗ / Т. В. Однолеток, М. О. Лянной // Спортивний вісник Придніпров'я. – Дніпропетровськ: ДДІФКС, 2009. – № 2–3. – С. 52–55.
12. Орлов В. Ф. Виховний процес і проблеми індивідуалізації в системі професійно-технічної освіти / В. Ф. Орлов // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка. : зб. наук. праць. – Вип. № 6. / Ін-т профтехосвіти НАПНУ. – К.: Вид-во ІТТО НАПНУ, 2013. – С. 73-76.
13. Основні положення щодо проведення тренінгів. Методика і технологія [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/technol/598/>
14. Педагогічна практика : Навчально-методичний посібник. – Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005. – 126 с.
15. Сергєєв Н. К. Суб'єктність як цілісна характеристика професійного становлення студента / Н. К. Сергєєв, Н. М. Боритко // Проблема цілісного розвитку особистості студента як суб'єкта педагогічної взаємодії. – Донецьк, 2004. – С. 3–9.
16. Слободчиков В. И. Психология человека : Введение в психологию субъективности : учеб. пособие для вузов / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
17. Українська психологічна термінологія: словник-довідник \ За ред. М.-Л. А. Чепи. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 302 с.
18. Туник Е. Е. Креативные тесты / Туник Е. Е. – СПб., 2002. – 84 с.
19. Фоменко І. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Стаття журналу «Відкритий урок: розробки, технології, досвід» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/5827/>
20. Щербина С. М. Педагогічна позиція та її роль у взаємодії вчителя і учнів на уроці [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ap.uu.edu.ua/article/329>

21. Ягупов В. В. Педагогіка - Педагогічна творчість [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=111.

Додаткова література

1. Андрощук Л. М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Андрощук Людмила Михайлівна. – Умань, 2009. – С. 38–39.
2. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – С. 122–124.
3. Веригина Н. А. Становление индивидуального стиля педагогической деятельности будущего учителя в процессе практической подготовки : дисс.... канд. пед. наук : 13.00.08. / Веригина Наталья Александровна. – Чита, 2006. – С. 51–52.
4. Войтович А. І. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Войтович Андрій Іванович. – Хмельницький, 2007. – С. 124–126.
5. Вяткина З. Индивидуальный стиль деятельности в педагогическом мастерстве учителя: [уч. пособие] / Зинаида Вяткина. – Пермь: Б.и., 1979. – С. 26.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник – К.: Либідь, 1997. – С. 320.
7. Звонарева Н. А. Формирование и коррекция профессионального стиля деятельности учителя на основе его индивидуальности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Звонарева Наталия Алексевна. – Москва, 2000. – С. 55.
8. Зиммель Г. Избранное : в 2-х т./ Г. Зиммель. – М. : Юрист 1996. – Т. 1. Философия культуры. – С. 492.
9. Зимняя И. А. Педагогическая психология / учебник для вузов] / И. А. Зимняя. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. – С. 282–283.
10. Измайлов С. Г. Развитие индивидуального стиля деятельности преподавателей в процессе повышения их квалификации: дисс.... канд. психол. наук : 19.00.13 / Измайлов Сергей Георгиевич. – М., 2001. – С. 11.
11. Ильин Е. Психология воли / Е. Ильин. – СПб.: Питер, 2000. – 288 с.
12. Кан-Калик В. А., Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, В. Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – С. 170.
13. Ковалів Ж. Ю. Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів гуманітарного профілю : автореф. на

- на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Жанна Володимирівна Ковалів. – Одеса, 2005. – С. 98-107.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія / В. П. Кутішенко. – К., 2005. – С. 111-112.
 15. Лапина О. О. Формирование индивидуального стиля профессиональной деятельности учителя : методология, теория, практика : дисс.... доктора пед. наук : 13.00.01. / Лапина Олимпиада Плександровна. – Иркутск, 2002. – С. 12.
 16. Макарова Л. Н. Индивидуальный стиль профессиональной деятельности преподавателя высшей школы. – Тамбов, 1999 – 242 с.
 17. Малина О. Особистість як суб'єкт стилю життя / О. Малина // Психологічні перспективи. – 2008. – Вип. 12. – С. 59-67.
 18. Маркова А. Ю. Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя / А. Ю. Маркова, А. Л. Никонова // Вопросы психологи. – М, 1987. – № 5. – С. 40-48.
 19. Митина Л. М. Управлять или подавлять : выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности педагога / Л. М. Митина. – М. Сентябрь, 1999. – С. 69-71.
 20. Мишковська Т. Д. Формування дослідницько-педагогічних умінь студентів в умовах модульної організації навчання: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. – Чернівці, 1999. – С. 212.
 21. Насонова Е. Е. Формирование индивидуального стиля деятельности педагога-валеолога в процессе педагогической практики : дисс. канд. пед. наук: 13.00.08 / Насонова Елена Евгеньевна. – Москва, 2001. – 268 с.
 22. Орлова Э. А. Взаимосвязь обыденной и специализированной областей культуры / Э. А. Орлова // Структура культуры и человек в современном обществе. – М. : Ин-т философии, 1987. – С. 155 – 157.
 23. Посталюк Н. Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. – Казань.: из-во Казан. ун-та, 1989. – С. 60.
 24. Приходько Н. И. Формирование индивидуального стиля педагогической деятельности учителя общеобразовательной школы: дисс. на соискание научн. анд. пед. наук: 13.00.01 / Приходько Н. И. – Кемерово, 2004. – С. 27-30.
 25. Прохорова О. О. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх інженерів-педагогів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Прохорова Олена Олександрівна. – Х., 2008. – С. 102.
 26. Семиченко В. А. Психология деятельности: модульный курс / Семиченко В. А. – К. : Изд. Эшка А. Н., 2002. – С. 39-40.

27. Сорокина Г. В. Формирование индивидуального стиля профессиональной деятельности будущего учителя: дисс. на соискание научн. степени канд. пед. наук: 13.00.08 / Сорокина Г. В. – Волгоград, 2004. – 188 с.
28. Спінул І. В. Особливості індивідуального стилю діяльності майбутніх учителів хореографії / І. В. Спінул // Наукові записки КДПУ. Серія : Педагогічні науки / Ред. кол. В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, 2013. Вип. 120. С. 293–299.
29. Стиль человека: психологический анализ / Ред. А. Либин]. – М.: Смысл, 1998. – 309 с.
30. Толочек В. Индивидуальный стиль деятельности – устойчивость и изменчивость / В. Толочек // Вопросы психологии. – 1987. – №4. – С.100–108.
31. Философский энциклопедический словарь / [под ред. : Л. Ильичев, И. Федосеев, С. Ковалев, В. Панов]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – С. 135.
32. Худенко О. М. Розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін у системі післядипломної освіти : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти / О. М. Худенко». – Тернопіль, 2013. – С. 8.
33. Цар І. О. Структура індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя гуманітарного профілю / І. О. Цар // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогіка, 2009. Вип. 149. С. 12–19.
34. Шкуратова И. П. Стили общения / Шкуратова И. П., Габдулина Л. И. – Ростов н/Д, 2000. – С. 29–45.

Інформаційні ресурси

1. Психологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.azps.ni>.
2. Рожок Т. С. Становление профессионального мастерства и индивидуального стиля деятельности учителя начальных классов : дисс.... канд.псих. наук : 19.00.11. / Рожок Наталья Семеновна. – Москва, 2000. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-professionalnogo-masterstva-i-individualnogo-stilya-deyatelnosti-uchitelya-nacha>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Види стилів та визначення їх понять у словникових статтях і наукових працях

Вид стилю	Автор	Авторське визначення поняття
Життєвий стиль	Адлер А.	Це унікальний спосіб досягнення мети життя, обраний індивідуально, що складається під впливом власного досвіду, цінностей, відносин, особливостей особистості та визначається не самою людиною, а властивостями організму та зовнішнього середовища і формується під впливом вищезгаданих факторів на шляху досягнення життєвої мети або системи цілей.
	Титаренко Т.	Цілісність, що поєднує внутрішній психічний світ і зовнішні його прояви в поведінці, спілкуванні, діяльності.
	Зіммель Г.	Це завжди дотримання загальної форми, яка надає низці різних за своїм змістом утворень загального характеру».
Стиль життя	А. Адлер	Сукупність індивідуальних рис, особливостей поведінки та життєвих цілей людини, спрямованих на маскування та компенсацію власних індивідуальних дефектів, на подолання комплексу неповноцінності.
	Орлова Е.	Соціально демонстративна сторона образу життя.
	Маліна О.	Особливий індивідуальний спосіб здійснення особистістю обраного нею життєвого шляху, спосіб її взаємодії з дійсністю.
Стиль діяльності	Філософський словник	Діалектична єдність форми вираження і форми здійснення спо-

		собу організації функціонування будь-якої системи, пов'язаної з людською діяльністю
	Літературознавство	«...сама людина, її індивідуальність. Тому стиль не можна не відняти, не перейняти, не замінити»
	Апостолова І.	Це «змістовна форма». При чому, зовнішня сторона стилю полягає у його змісті, а внутрішня – у організації змісту.
	Гончаренко С.	Відносно стійка сукупність характерних і повторюваних рис особистості, які виявляються у її мисленні, поведінці, спілкуванні.
Стиль спілкування	Бодальов О. Галузяк Г.	Індивідуально стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка проявляється в будь-яких умовах взаємодії.
	Шкуратова І. Габдуліна Л.	Самостійний феномен, що має власну специфіку порівняно зі стилями діяльності.
Стиль поведінки	Ільїн Є.	Результат набуття та реалізації освіти, що впливає на різні види діяльності.
Стиль діяльності	Психологічний словник	Психічна структура (оскільки його носієм є людина), що є сукупністю стійких зв'язків між компонентами, які забезпечують її цілісність і тотожність самій собі.
Індивідуальний стиль	Леонт'єв Д.	Цілісне утворення, яке інтегрує в собі детермінуючий вплив різних зовнішніх і внутрішніх факторів на протікання різних форм діяльності, у тому числі діяльності психічної.
	Бертон Р. Г. де Бюффон	Це завжди людина з всіма її індивідуальними особливостями, це особистісна манера виконання, якою можливо оволодіти шляхом «вживання в неї», прийняття певних цінностей та установок.

Індивідуальний стиль діяльності	Мерлін В., Клімов Є.	У вузькому розумінні – це стійка система засобів діяльності, обумовлена типологічними особливостями суб'єкта, у широкому – це індивідуально-своєрідна система психологічних властивостей, які свідомо або стихійно використовує людина для найкращого урівноваження своєї індивідуальності з зовнішніми умовами діяльності.
	Вяткіна З.	Певна система взаємопов'язаних способів дій, зумовлена властивостями нервової системи, завдяки якій люди з різними типологічними властивостями досягають однаково високих результатів у діяльності, використовуючи при цьому різні прийоми і способи роботи, які найбільше відповідають їхній індивідуальності.
	Посталуок Н.	Це те, що відрізняє конкретні феномени творчої діяльності один від одного, а творчий стиль – те, що характеризує подібні їхні ознаки. Перше фіксує відмінності, друге – тотожність у явищах.
	Андрощук Л.	Модель діяльності, яка базується на сукупності різнорівневих властивостей індивідуальності і забезпечує активне становлення людини в суспільстві на засадах самоактуалізації, творчої самореалізації, суспільної діяльності в межах особистісного креативного вибору.
	Толочек В.	Динамічна, індивідуально-своєрідна психологічна система рівноваги індивідуальності людини з сукупністю компонентів оточення, яка регулюється індивідом та орієнтована на досягнення конкретного результату.

**Поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя»
у наукових працях**

Автор	Авторське визначення поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя»
Худенко О. М.	інтегральне особистісне утворення, що представляє відносно динамічну сукупність індивідуально-своєрідних дій педагога, зумовлену індивідуально-психічними особливостями його особистості, фаховою специфікою діяльності та взаємодії з її суб'єктами.
Звонарьова Н. А.	сукупність природних особливостей і сформованих в період входження в педагогічну професію якостей особистості, обумовлених взаємодією молодого педагога з соціально-предметним середовищем, в рамках якого моделюється процес його особистісно-професійного розвитку на основі прояву способів вирішення професійних завдань, що часто використовуються і внутрішніх процесів самості.
Войтович А. І.	складне особистісно-соціально-діяльнісне утворення, що не входить до структури діяльності, але надає їй індивідуальності та має важливе значення для сприйняття викладача суб'єктами навчального процесу.
Ізмайлов С. Г.	інтегральна динамічна характеристика індивідуальності, що репрезентує відносно стійку відкритую саморегулюючу систему взаємопов'язаних індивідуально-своєрідних дій та відображає специфіку взаємодії педагога з учнями у процесі професійної діяльності.
Прохорова О. О.	це система стійких, індивідуально-своєрідних способів і прийомів вирішення різноманітних педагогічних завдань.
Ковалів Ж. В.	своєрідний самопрояв особистості вчителя в педагогічній діяльності через усталену систему засобів та прийомів, що утворюють особистісну систему дій.
Веригина Н. О.	поєднання елементів професійно типового і індивідуально неповторного, що проявляється в діяльності вчителя
Лапіна О. О.	основна і системоутворювальна особистісно-професійна категорія, що зумовлює професійно значимі вибори, теоретичні знання, практичні уміння, ціннісні орієнтації сучасного вчителя.

Типологія індивідуальних стилів педагогічної діяльності у наукових працях

Автор	Типологія стилів	Авторське тлумачення типу стилю
Зимня І.	Авторитарний	Учень розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не рівноправний партнер. Учитель одноосібно приймає рішення і встановлює жорсткий контроль за виконанням пропонованих їм вимог, не враховує думок учнів. Сили учнів спрямовані на психологічний самозахист, а не на засвоєння знань і власний розвиток. Головними методами впливу такого вчителя є наказ, повчання; йому характерні низька задоволеність професією і професійна нестійкість.
	Демократичний	Учень розглядається як рівноправний партнер у спілкуванні, колега в спільному пошуку знань. Учитель залучає учнів до прийняття рішень, враховує їх думки, заохочує самостійність суджень, враховує не тільки успішність, але й особистісні якості учнів. Методами впливу є спонукання до дії, порада, прохання. Вчителю характерні велика професійна стійкість, задоволеність професією.
	Ліберальний	Учитель уникає прийняття рішень, передаючи ініціативу учням, колегам. Організацію та контроль діяльності учнів здійснює без системи, виявляє нерішучість, коливання. У класі нестійкий мікроклімат, приховані конфлікти.
Маркова А., Ніконова А.	Емоційно-імпровізаційний	Домінування цікавого пояснення матеріалу попри діалогічний контакт з учнями.
	Емоційно-методичний	Орієнтація педагога на процес та результат навчання.
	Розважливо-імпровізаційний	Адекватне планування навчально-виховного процесу, контроль знань та вмінь всіх учнів.

	Розважливо-методичний	Оперативність у роботі, багатий арсенал методичних прийомів.
Братусь Б., Мітіна Л.	Регулятивно-прагматичний	Професійна самосвідомість вчителя знаходиться на низькому рівні, потреба в самопізнанні знижена. Такий рівень рефлексії дозволяє йому лише в мінімальному ступені адаптуватися до ситуації, і відповідно, регулювати свою поведінку.
	Егоцентричний	Переважають мотиви особистої вигоди, зручності, престижності і т.п. Задоволеність собою і своєю діяльністю досягає максимального значення і перетворюється в протилежність – маховик, що руйнує систему саморегуляції і веде до ще більших деформацій самосвідомості.
	Стереотипно-залежний	Самосвідомість педагога визначається його близьким оточенням, спільнотою, з якими він себе ототожнює. Результатом такого уподібнення зазвичай є втрата творчої ініціативи і орієнтування на цінності групи, не завжди позитивні. Такому вчителю доводиться вдаватися до педагогічного насильства по відношенню до дітей. Відповідна агресія з їх боку негативно впливає на професійну мотивацію і самопочуття вчителя, обумовлюючи професійно-особистісну дезадаптацію. Оскільки без творчості неможливий процес самоактуалізації і самопізнання, а концентрація уваги на групі, розподіл людей на «своїх» і «чужих» гальмують процеси глибокої рефлексії людей, то природно, що цей рівень самосвідомості не забезпечує гарантій виходу педагога з кризових станів, пов'язаних з професією, віком, зміною соціальної ситуації і іншими форсмажорними обставинами.
	Суб'єктно-універсальний	Педагогу притаманний високий ступінь професійної самосвідомості. Діяльність спрямована на створення та-

		ких результатів праці, які несуть благо іншим. Високий рівень самосвідомості, обумовлений свободою від егоцентризму і групових корпоративних інтересів. Це, в свою чергу, обумовлює прагнення до творчості, самовираження і самоактуалізації. Завдяки рефлексії соціальних, загальнолюдських смислів своєї діяльності він будує систему відносин з дітьми, визнаючи їх самоцінність (і подібне ставлення складається у нього до себе), проявляє і усвідомлює себе творчою особистістю, направляє педагогічну діяльність на розвиток унікальної сутності кожної дитини і в своїй праці розвиває себе як особистість і як професіонала.
Кан-Калик В., Нікандров М.	«Лідер»	Яскрава особистість, що здатна висувати цікаві оригінальні ідеї та вести за собою колектив, інших людей.
	«Генератор педагогічних ідей»	Учитель створює численні зразки нового досвіду, має самостійну позицію, постійно акумулює нові ідеї.
	«Ентузіаст»	Педагог захоплений власною діяльністю, запалює інших, готовий долати усі перепони.
	«Дослідник»	Учитель постійно вивчає, аналізує педагогічну діяльність, обґрунтовує власні ідеї, експериментально їх перевіряє.
Рожок Т.	Організаційно-комунікативний	Властивий учителям із сильною рухливою нервовою системою. Його основними ознаками є: творчий і різноманітний характер ведення уроку, схильність до імпровізації; Оперативність у вирішенні різних педагогічних завдань безпосередньо в ході уроку; використання різноманітних методичних прийомів навчання й способів педагогічного впливу; більша інтенсивність спілкування, його експромтний і невимушений характер.
	Конструктивно-організаторський	Властивий учителям із сильною інертною нервовою системою. Його основні

		ознаки: система вимог до організації учнів на початку уроку та в його процесі (стереотипний початок уроку); яскраво виражений контроль якості виконання завдань, указівок і розпоряджень учителя; одноманітний і стійкий репертуар дисциплінарних впливів; відносна бідність і стандартність засобів спілкування.
	Конструктивно-комунікативний	Властивий учителям зі слабкою нервовою системою. Для нього характерні: підвищена відповідальність при підготовці й проведенні уроку; старанність у відборі навчального матеріалу; підвищена увага до організації класу на початку уроку; інтенсивне спілкування, викликане в основному потребою у встановленні ділових, попередньо обміркованих взаємин з учнями; рівний, спокійний, переважно доброзичливий тон звертання до учнів.
Звонарьова Н.	Емоційно-імпровізаційний	Переважна орієнтація на процес навчання. Пояснення нового матеріалу педагог будує логічно, цікаво, однак у процесі пояснення у нього часто відсутній зворотний зв'язок з учнями. Під час опитування вчитель звертається до великої кількості учнів, в основному – сильних, цікавих йому, опитує їх у швидкому темпі, задає неформальні питання, але мало дає їм говорити, не чекає, поки вони сформулюють відповідь самостійно. Для такого педагога характерно недостатньо адекватне планування навчально-виховного процесу: для відпрацювання на уроці він вибирає найбільш цікавий навчальний матеріал; менш цікавий, хоча і важливий, залишає для самостійного розбору учнями. У діяльності недостатньо представлені закріплення і повторення навчального матеріалу, контроль знань учнів. Вчителя відрізняє

		висока оперативність, використання великого арсеналу різноманітних методів навчання. Він часто практикує колективні обговорення, стимулює спонтанні висловлювання учнів. Йому характерна інтуїтивність, що виражається в частому невмінні проаналізувати особливості та результативність своєї діяльності на уроці.
	Емоційно-методичний	Вчителю характерні орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу, висока оперативність, деяке переважання інтуїтивності над рефлексивністю. Орієнтуючись як на процес, так і на результати навчання, такий вчитель фізичної культури адекватно планує навчально-виховний процес, поетапно відпрацьовує весь навчальний матеріал, уважно стежить за рівнем знань всіх учнів (як сильних, так і слабких), в його діяльності постійно представлені закріплення і повторення навчального матеріалу, контроль знань учнів. Такого педагога відрізняє висока оперативність, він часто змінює види робіт на уроці, практикує колективні обговорення. Використовуючи настільки ж багатий арсенал методичних прийомів при відпрацюванні навчального матеріалу, що і вчитель з ЕІС, вчитель з ЕМС на відміну від останнього прагне активізувати дітей не зовнішньої розважальністю, а міцно зацікавити особливостями самого предмета.
	Розмірковувально-імпровізаційний	Педагогу характерні орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу. У порівнянні з вчителями, що характеризуються емоційним стилем, вчителі з РІС проявляють меншу винахідливість у підборі і варіюванні

		<p>методів навчання, не завжди здатні забезпечити високий темп роботи, рідше практикують колективні обговорення, менше відносно часу спонтанного мовлення його учнів під час уроків, ніж у вчителів з емоційним стилем. Майбутній вчитель менше говорить сам, особливо під час опитування, вважаючи за краще впливати на учнів непрямим шляхом (за допомогою підказок, уточнень тощо), даючи можливість учням, які відповідають детально оформити відповідь.</p>
	Розмірковувально-методичний	<p>Орієнтуючись переважно на результати навчання і адекватно плануючи навчально-виховний процес, вчителі проявляють консервативність у використанні засобів і способів педагогічної діяльності. Висока методичність (систематичність закріплення, повторення навчального матеріалу, контролю знань учнів) поєднується з малим, стандартним набором використовуваних методів навчання, перевагою репродуктивної діяльності учнів, меншою кількістю проведених колективних обговорень. У процесі опитування вчителі звертаються до невеликої кількості учнів, даючи кожному багато часу на відповідь, особливу увагу приділяючи слабким учням. Для вчителів характерна в цілому рефлексивність.</p>
Вяткіна З.	Організаційно-комунікативний	<p>Властивий учителям із сильною рухливою нервовою системою. Його основними ознаками є: лаконічність плану уроку, чіткість організації учнів на початку уроку, творчий характер проведення уроку, підвищений темп проведення уроку, використання різноманітних методичних прийомів навчання і способів педагогічного впливу, виразність та емоційність мови та ін.</p>

	Конструктивно-організаційний	Властивий учителям із сильною інертною нервовою системою. Його основними ознаками є: попередня підготовка до уроку, відповідність проведення уроку до наміченого плану, поступовий початок уроку, рівномірний темп проведення уроку, стандартність засобів спілкування та ін.
	Конструктивно-комунікативний	Властивий учителям зі слабкою нервовою системою. Його основними ознаками є: підвищена відповідальність при підготовці до проведення уроку, відповідність уроку до наміченого плану, використання системи індивідуальних завдань, підвищений контроль за правильністю виконання завдань, попередження конфліктів у спілкуванні з учнями.
Андрощук Л.	Емоційно-творчий	Демократичний стиль педагогічної взаємодії. Прогресивна мотивація майбутнього професійного зростання; стиль спілкування – захоплення спільною творчою діяльністю; стиль мислення – емоційно-пошуковий; домінування орієнтації на процес навчання; низький рівень самоактуалізації; низький рівень творчої свободи. Влада емоцій.
	Творчо-індивідуальний	Демократичний стиль педагогічної взаємодії. Прогресивна мотивація майбутнього професійного зростання; стиль спілкування – захоплення спільною творчою діяльністю; стиль мислення – творчо-пошуковий; домінування орієнтації на процес та результат навчання; середній рівень самоактуалізації; середній рівень творчої свободи. Влада волі
	Творчо-інтелектуальний	Демократичний стиль педагогічної взаємодії. Прогресивна мотивація професійного зростання; стиль спілкування – суб'єкт-суб'єктна творча самореалізація; стиль мислення – інтелектуально-творчий; домінування

		мотивації на результат навчання; високий рівень самоактуалізації; високий рівень творчої інтелектуальної свободи. Влада інтелекту.
	Творчо-імпровізаційний	Демократичний стиль педагогічної взаємодії. Найвищий рівень мотивації професійного зростання; стиль спілкування – суб'єкт-суб'єктна творча самореалізація; стиль мислення – інтелектуально-імпровізаційний; домінування мотивацій на творчу самореалізацію індивідуальності учня; повна самоактуалізація, трансценденція як найвищий рівень самоактуалізації; повна внутрішня і зовнішня творча свобода; Влада творчості.
Верігіна Н.	Комунікативний	Діяльності вчителя властиве переважання комунікативного компонента, прагнення до створення сприятливої атмосфери. Його відрізняє підвищена відповідальність при підготовці і проведенні уроку, ретельність у відборі навчального матеріалу, підвищена увага до організації класу на початку уроку, широке використання системи індивідуальних завдань і доручень. Для відпрацювання на уроці обирає найбільш цікавий матеріал, менш цікавий, хоча і важливий, залишає на самостійне опрацювання учням. Вчитель орієнтований більше на процес навчання. Йому притаманні інтенсивне спілкування, обумовлене в основному потребою у встановленні ділових відносин, попередньо обдумані взаємовідносини з учнями, рівний, переважно доброзичливий тон звернення до учнів, попереджувальне дисциплінування.
	Організаторський	У діяльності вчителя більшою мірою виражений організаторський компонент. Йому характерні завчасність і ретельність підготовки до уроку, рів-

		<p>номірний темп ведення уроку, стійкість вимог до організації учнів на початку уроку і в ході його, чітка регламентація діяльності учнів, яскраво виражений контроль якості виконання завдань, вказівок і розпоряджень. Учитель адекватно планує навчально-виховний процес, поетапно відпрацьовує весь навчальний матеріал, стежить за відповідністю уроку наміченому плану. Вчитель більше орієнтований на результат навчання. Йому властиві емоційна стабільність, упевненість в собі, наполегливість в досягненні поставлених цілей, прагнення до ділових (з тенденцією на стратегію авторитарності) відносин з учнями і колегами, рівний, переважно спокійний тон звернення до учнів. Висока методичність поєднується у нього з незначним, шаблонним набором використовуваних методів навчання, присутні відносна бідність і стандартність засобів спілкування, одноманітний і стійкий репертуар дисциплінарних впливів.</p>
	<p>Організаторсько-комунікативний (інтегративний)</p>	<p>У діяльності вчителя інтенсивно проявляється як організаційний, так і комунікативний компоненти. Педагогу притаманний творчий і різноманітний характер ведення уроку. Його відрізняє оперативність у вирішенні різних педагогічних завдань безпосередньо в ході уроку, використання великого арсеналу різноманітних методичних прийомів навчання і способів педагогічної взаємодії, схильність до імпровізації, вигадок. Орієнтуючись як на процес, так і на результати навчання, такий учитель поетапно відпрацьовує весь навчальний матеріал. Вчителю даного стилю характерне прагнення до створення емоційної атмосфери за рахунок використання</p>

		спонукань до активності, позитивної оцінки діяльності дітей, інтенсивність спілкування з застосуванням різноманітних форм і засобів; експромтний, невимушений характер і нерівномірний тон спілкування, дисциплінування учнів безпосередньо при порушенні порядку або після нього.
Кутішенко В.	Інтелектуально-імпровізаційний	Учителю властиві орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу, висока оперативність та поєднання інтуїтивності і рефлексивності. Зважаючи на це, як вважає дослідник, ефективність даного стилю педагогічної діяльності дуже висока.
	Емоційно-методичний	Педагогу характерна орієнтація на процес і результат навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу, контроль знань і умінь учнів. Учитель відрізняється оперативністю та інтуїтивністю, хоч спостерігається підвищена тривожність, імпульсивність, балакучість. На занятті часто змінюються види робіт, використовується багатий методичний арсенал прийомів, акцентуючи увагу учнів на основній суті предмета. Тому результативність такого стилю висока.
	Інтелектуально-методичний	Пояснення навчального матеріалу педагог будує логічно і цікаво, але часто у нього відсутній діалогічний контакт з учнями, що спонукає до репродуктивної діяльності учнів. Учитель з таким стилем діяльності орієнтується на результат навчання, адекватно планує навчально-виховний процес, але консервативно підходить до контролю знань і умінь учнів. Тому результати високі, але не спонукають до продуктивної діяльності учнів.

**Компонентний склад індивідуального стилю професійної діяльності
з погляду науковців**

Автор	Компоненти ІСПД	Авторське визначення змісту компонента
Сорокіна Г.	Емоційно-мотиваційний	Включає емоційне ставлення до професійної діяльності, мотиви, пов'язані із засвоєнням проектування взаємодії та баченням змісту в реалізації такого роду діяльності; професійно значимі особистісні якості майбутніх педагогів.
	Змістовно-процесуальний	Розвиток здібностей у творчому підході до професійної діяльності на основі проєктувальних умінь, засвоєння студентами педагогічних засобів, способів і прийомів для підвищення ефективності професійної діяльності.
	Рефлексивний	Осмислення студентами своєї професійної діяльності, цілеспрямоване моделювання професійної діяльності і необхідність вияву професійно важливих якостей.
Насонова О.	Цільовий	Вміння вчителя визначати цілі, завдання навчально-виховної роботи.
	Прогностично-проєкційний	Вміння передбачати особливості навчально-виховного процесу.
	Організаційний	Вміння організовувати та управляти навчально-виховним процесом.
	Мотиваційний	Наявність у вчителя внутрішньої потреби до педагогічної діяльності.
	Рефлексивний	Наявність у вчителя вміння оцінювати власну діяльність та її коректувати).
	Творчий (креативний)	Наявність у вчителя елементів творчої діяльності.
Приходько Н.	Стійкі структурні	Індивідуально-типологічні властивості, педагогічні здібності, особистісні якості.
	Відносно стійкі	Педагогічна професійна спрямованість, професійні цінності й установки, комунікативні навички.
	Змінні	Професійно значимі якості, професійні вміння і навички.

Ковалів Ж.	Мотиваційний	Передбачає самовизначення майбутніх учителів в індивідуальному і професійному аспектах.
	Комунікативний	Розвиток таких мовленнєвих якостей, за допомогою яких установлюється контакт з аудиторією та ефективно організовується педагогічна взаємодія.
	Творчий	Забезпечується реалізація оригінальних і креативних ідей майбутніх учителів у інноваційній педагогічній діяльності.
Веригина Н.	Мотиваційно-ціннісний	Передбачає задоволеність обраною професією, ціннісні орієнтації, спрямованість особистості, рівень педагогічної спрямованості майбутнього вчителя.
	Змістово-діяльнісний	Включає рівні розвитку комунікативних і організаційних здібностей, комунікабельності та організованості, педагогічних умінь та креативності.
	Рефлексивно-перетворюючий	Розвиток рефлексивних умінь; вивчення рефлексивної позиції студента.
Войтович А.	Мотиваційний	Характеризується професійною позицією, мотиваційною спрямованістю та самопізнанням особистості.
	Комунікативний	Характеризується комунікабельністю, контактністю та емоційною культурою.
	Творчий (особистісний)	Характеризується новаторством, творчим потенціалом та педагогічною інтуїцією.
Цар І.	Змістовий	Включає індивідуально-своєрідну систему психолого-педагогічної взаємодії, методів, прийомів і засобів професійної діяльності для підвищення її ефективності.
	Проектувально-конструктивний	Передбачає прогнозування розвитку студента й колективу, визначення цілей, завдань, змісту, форм та методів роботи.
	Організаційно-діяльнісний	Передбачає систему дій учителя та учнів, виконання різних видів виховання і навчання.
	Мотиваційний	Передбачає потреби, мотиви, наміри, цілі, спрямованість на саморозвиток само актуалізацію.

	Рефлексивний	Передбачає здатність людини до самоаналізу, осмислення і переосмислення своїх предметно-соціальних відносин з навколишнім світом, що є необхідною складовою розвиненого інтелекту.
	Комунікативний	Передбачає комунікативні здібності, які виявляються у специфічному чутті педагога до способів налагодження з учнями взаємовідносин, а також ефективність спілкування з точки зору вирішення педагогічних завдань.
	Творчий	Виявляється в умінні формувати педагогічні завдання на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їх вирішення.
Андрощук Л.	Мотиваційний	Формування професійних здібностей, професійні якості, потреба у професійній діяльності, потреба професійного зростання, роль професії у суспільному поступі, творче самовираження у професії.
	Когнітивно-творчий	Включає рівень засвоєння професійних знань, рівень засвоєння хореографічних знань, рівень засвоєння знань щодо застосування індивідуального стилю діяльності.
	Творчодіяльнісний	Включає рівень оволодіння професійними вміннями, рівень застосування професійних умінь.
Спінул І.	Індивідний	Включає в себе конституціональні та нейродинамічні властивості, статево-вікові особливості і особливості темпераменту.
	Діяльнісний	Включає в себе сукупність умінь і навичок - рухових, перцептивно-рефлексивних, комунікативних, організаторських, гностичних і проектувальних.
	Емоційновольовий	Передбачає взаємозв'язок емоцій і мислення, емоції як показники суб'єктивних переваг при прийнятті рішень, роль емоційності в саморегуляції діяльності, регулювання емоціями загальної спрямованості та динаміки поведінки.

**Компонентний склад індивідуального стилю професійної діяльності
з погляду науковців (схематично)**

Назва компонента Науковець	Насонова О. Є.	Ковалів Ж. Ю.	Войтович А. І.	Цар І. О.	Спінул І. В.	Андрощук Л. М.	Приходько Н. І.	Верігіна Н. О.	Сорокіна Г. В.
Цільовий	+								
Прогностично-проекційний	+								
Організаційний	+								
Мотиваційний / Мотиваційно-ціннісний	+	+	+	+		+		+	
Рефлексивний Рефлексивно- перетворюючий	+			+				+	+
Творчий (креативний / особистісний)	+	+	+						
Комунікативний		+	+	+					
Змістовий / змістово-діяльнісний				+				+	
Проектувально- конструктивний				+					
Організаційно-діяльнісний				+					
Індивідний					+				
Діяльнісний					+				
Емоційно-вольовий					+				
Когнітивно-творчий						+			
Творчо-діяльнісний						+			
Стійкі структурні							+		
Відносно стійкі							+		
Змінні							+		
Змістовно-процесуальний									+
Емоційно-мотиваційний									+

Шановні респонденти!

Вашій увазі в двох таблицях пропонується по 18 висловлювань з позначенням цінностей. Ваше завдання – проранжувати їх в порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у своєму житті.

Кожна цінність написана в окремому рядку. Уважно прочитайте висловлювання і оберіть те, яке для Вас є найбільш значущим і напроти його в лівій колонці поставте «1» (це буде означати перше місце). Потім оберіть другу по значимості цінність і напроти неї напишіть «2». Потім виконайте те ж зі всіма висловлюваннями, що залишилися. Найменш важливе залишиться останнім і займе 18 місце.

Виконуйте завдання не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи Ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши номери висловлювань місцями. Кінцевий результат повинен відображати Вашу дійсну позицію.

ТЕРМІНАЛЬНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

	активне діяльне життя (повнота і емоційна насиченість життя);
	життєва мудрість (зрілість думок і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
	здоров'я (фізичне і психічне);
	цікава робота;
	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
	любов (духовна і фізична близькість з улюбленою людиною);
	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
	наявність добрих і вірних друзів;
	суспільне визнання (пошана тих, що оточують, колективу, товаришів по роботі);
	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
	свобода (самостійність, незалежність в думках, вчинках);
	щасливе сімейне життя;

	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому);
	творчість (можливість творчої діяльності);
	упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів).

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

	акуратність (охайність), уміння зберігати речі в порядку, порядок в справах;
	вихованість (гарні манери);
	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
	життєрадісність (відчуття гумору);
	старанність (дисциплінованість);
	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
	непримиренність до недоліків в собі й інших;
	освіченість (широта знань, висока загальна культура);
	відповідальність (відчуття боргу, уміння тримати своє слово);
	раціоналізм (уміння розумно і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
	самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів;
	міцна воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами);
	терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їх помилки);
	широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички);
	чесність (правдивість, щирість);
	ефективність у справах (працьовитість, продуктивність в роботі);
	чуйність (дбайливість).

П.І.П. _____

Академічна група _____ Вік _____ Стать _____

Навчальне видання

Бугаєнко Тетяна Вікторівна

**ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ І СТИЛЬ УЧИТЕЛЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

навчально-методичний посібник

Комп'ютерна верстка Н.С.Цьома

Підп. до друку 31.05.2018.

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 4,88.

Ум. фарб.-відб. 4,88. Обл.-вид. арк. 4,1.

Тираж 100 пр. Вид. № 66.

Видавець і виготовлювач:

ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.

Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.